

UVOD

Svaki prostor ima svoje osobitosti u demografskom razvitku, što je posljedica čitavog kompleksa društveno-gospodarskih, političkih i mnogih drugih činilaca u prošlosti i danas. Stoga možemo reći da je demografska situacija u trenutku promatranja, funkcija spleta ranijih zbivanja.

Populacijske fenomene, pozitivne ili negativne, otkrivamo u nekom prostoru pomnom analizom dinamike¹ ili kretanja i strukture ili sastava stanovništva, pojmova koji su veoma tijesno povezani, koji stoje u uzročno-posljedičnom odnosu. Tako će npr. niske stope prirodnog kretanja utjecati na smanjivanje mlađih, a na jači razvoj starijih grupa stanovništva u dobnom sastavu. S vremenom će takav kraj prijeći u stadij demografske starosti ili čak duboke demografske starosti.² To je upravo slučaj u našem prostoru. Osim fenomena starenja populacijske mase na otoku Krku, što ga ističe dobni sastav stanovništva, u ovome radu osvrnut ćemo se na još neka obilježja sastava stanovništva koja ćemo promatrati kroz važnije parcijalne strukture, iz skupine: a) biološke, b) društveno-gospodarske i c) obrazovne strukture.

Koliko nam to retrospektivni podaci omogućuju, neke procese ćemo pratiti od 1857. god. do danas. U pomanjkanju istih ili zbog nemogućnosti da se uspoređuju, zadovoljit ćemo se detaljnijom analizom stanja iz novijeg vremena.

BIOLOŠKA STRUKTURA STANOVNIŠTVA OTOKA KRKA

U okviru biološke (vitalne) demografske strukture promatramo stanovništvo po dobi, po spolu, prema plodnosti i bračnom stanju. Teško je među nabrojenim obilježjima izdvojiti najvažnije. Sva su u međusobnoj ovisnosti i svako od njih predstavlja bilo direktan ili indirektan refleks društvenih i gospodarskih promjena u nekom prostoru.

Ipak, prednost dajemo sastavu stanovništva po dobi i spolu. Mnogi razlozi ovakvog izbora trebali bi se nazrijeti iz konteksta, a jedan od osnovnih

---

¹ Problem dinamike otoka Krka obrađen je u radu: P. Novosel, Kretanje stanovništva otoka Krka od 1857—1971. godine, Krčki zbornik, sv. 6, Krk 1975, str. 107—147.

² O tipovima dobno sastava stanovništva i kriterijima za njihovo određivanje vidi: M. Friganović i P. Pavić, Uzroci i posljedice demografskih promjena u SR Hrvatskoj 1961—1971, Izvještaji i studije IDIS-a, Zagreb 1974, str. 61.

je, što smatramo da su to demografska obilježja najvidljivija u prostoru, gotovo jednako kao i svi fizičko-geografski elementi. Povoljan ili nepovoljan sastav stanovništva po dobi i spolu ima i odgovarajući utjecaj na prostor kojeg naseljuje dotično stanovništvo. Dakle, karakter i stupanj djelovanja stanovništva u tom prostoru određen je biološkom snagom sadržanom u kvalitetu njegova sastava po dobi i spolu.

Tek nakon što ustanovimo i vizuelnom ocjenom i interpretacijom obradenih statističkih podataka prevladavajući demografski element (demografsku starost ili mladost, nadmoć žena, odnosno muškaraca), možemo studiozije pristupiti i proučavanju ostalih obilježja (fertilnost i drugo), ali ne više iz geografskog, već iz užeg demografskog aspekta što je izvan okvira ovog rada i izvan našeg užeg interesa.

Struktura stanovništva po spolu. Ova struktura pokazuje kvantitativni odnos između muškog i ženskog stanovništva u ukupnom stanovništvu promatranog prostora, pa je stoga i analiza prema obilježju — spol, relativno jednostrana.³ Struktura po spolu je u određenom momentu izravna posljedica mehaničkog kretanja stanovništva, osobito selektivne migracije (više je odlazilo muško stanovništvo), kao i prirodnog kretanja, npr. diferencijalnog nataliteta (više se rađa muške djece). U prvom slučaju specifičan koeficijent maskuliniteta bio bi manji u zreloj, a veći u mladoj dobi, točnije, u najmlađim razredima potonje dobi. No, treba naglasiti, da uz navedene postoji još niz činilaca koji dugotrajnim djelovanjem utječu na poremećaj spolova u ukupnom stanovništvu kraja. Neuravnoteženost spolova stvara dalekosežne demogeografske i socijalno-ekonomske učinke.

Unatoč činjenici što nam gotovo svi popisni podaci za otok Krk ukazuju na veći udio muškog stanovništva u mladoj, odnosno, najmlađoj dobi, u sumarnom iznosu prevladava žensko stanovništvo. Neuravnotežen odnos između muškaraca i žena na otoku Krku provlači se poput crvene niti kroz sve popise od 1857—1971. god. koji omogućuju praćenje ovog obilježja stanovništva, što se vidi iz slijedeće tablice.

Tabl. 1. Struktura stanovništva po spolu na otoku Krku od 1857—1961. godine
Table 1 The structure of the population of the Island of Krk according to sex from 1857 to 1961

Popisna godina	Muško stanovništvo		Žensko stanovništvo		Ukupno
	Aps.	%	Aps.	%	
1857.	7 517	49,4	7 701	50,6	15 218
1890.	9 616	48,4	10 255	51,6	19 871
1900.	10 173	48,1	10 967	51,9	21 140
1910.	9 831	46,2	11 428	53,8	21 259
1931.	9 000	44,9	11 043	55,1	20 043
1948.	7 907	44,7	9 782	55,3	17 689
1953.	7 601	45,2	9 219	54,8	16 820
1961.	6 629	45,6	7 919	54,4	14 548
1971.	6 156	47,0	6 954	53,0	13 110

³ A. Wertheimer-Baletić, Demografija, Zagreb 1973, str. 180.

Iako uvijek nadmoćniji, udio ženskog stanovništva varirao je iz razdoblja u razdoblje. Godine 1857. razlika je neznatnija. Žensko je stanovništvo brojnije samo za 0,6 %. To je period još male, gotovo nikakve mobilnosti stanovništva. Od tada, pa do 1948. godine, udio ženskog stanovništva raste, da bi tek u najnovije vrijeme zbog prirodnog odumiranja stare generacije pokazivao tendenciju opadanja. Ovom prilikom treba dovesti u međusobnu vezu opadanje ukupnog broja stanovništva što je vidnije započelo 1910. godine sa sukcesivnim porastom udjela ženskog stanovništva koje je već 1910. god. zastupljeno sa 53,8 %, naprama 46,2 % udjela muškog stanovništva.

Osim emigracije, ravnotežu spolova su znatno narušila i dva svjetska rata u kojima je općenito stradavalo više muškaraca. Zbog tako velikih ratnih gubitaka, osobito u drugom svjetskom ratu, kojima su se pridružili i indirektni gubici, udio ženskog stanovništva je upravo 1948. godine dostigao kulminaciju. No, ona nije ipak osjetno premašila stanje iz prethodne, kao ni iz slijedeće popisne godine. U stanovništvu otoka Krka žene su 1948. bile zastupljene sa 55,3 %, što je za 2,1 % više od njihova udjela u Hrvatskoj, a za 3,4 % više nego u Jugoslaviji iste godine.

Prevladavanje muškog stanovništva za 3,4 % u grupi od 0—19 godina 1948. god., a slično i 1953. god., već se odrazilo u laganom padu viška ženskog stanovništva 1953. god., kada njihov udio iznosi 54,8 %. Trend veoma laganog intenziteta pada od 0,4 % karakterizira i razdoblje do 1961. god., a osjetno veći — 1,4 % — do 1971. godine. Prema tome, iako je udio žena u poslijeratnom periodu zadržao relativno visoke vrijednosti, ipak se osjeća tendencija njihova opadanja i laganog približavanja spolova. Uzrok ovakvome trendu je i velika mobilnost ženskog stanovništva koje nalazi zaposlenje izvan otoka, a često se u gradu rješava i pitanje sklapanja braka, što ranije nije bio slučaj.

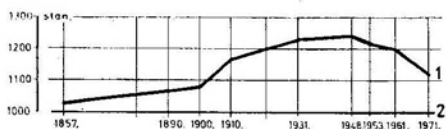
S obzirom na intenzitet suvremenog iseljavanja ženskog stanovništva, trebalo bi očekivati daleko ravnomjerniji odnos spolova. On je doista takav, ali samo u pojedinim dobnim skupinama, uglavnom do 40 godina starosti, tj. kod stanovništva koje je mlado ili koje dozrijeva u poslijeratnom periodu. Međutim, veliki udio starijih žena, koje su zbog ranijeg iseljavanja muškog stanovništva ostale neudate⁴ ili »bijeje udovice« doprinosi ovako visokom udjelu ženskog stanovništva i nakon rata, kada je proces emigracije kvalitativno drugačiji i ne produbljuje pojavu.

I koeficijent feminiteta (broj žena na 1 000 muškaraca) ističe neravnotežu spolova u ukupnom stanovništvu otoka Krka, različitu u pojedinim popisnim godinama (tabl. 2; sl. 1).

Tabl. 2. Kretanje koeficijenta feminiteta stanovništva otoka Krka 1857—1971. god.
Table 2 Fertility coefficients of the population of the Island of Krk from 1857 to 1971

Godina	1857.	1890.	1900.	1910.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.
	1 024	1 066	1 078	1 162	1 227	1 237	1 212	1 194	1 119

⁴ Neudate, danas već slarije žene, »stare divojke«, veoma su brojne u svim naseljima otoka. Ekonomski momenat je u njih općenito veoma zabrinjavajući. One su najčešće bile aktivni zemljoradnici, a danas zbog fizičke malaksalosti polako napuštaju zemlju i teško rješavaju svoje svakodnevne materijalne probleme, iako su vrlo skromnih zahtjeva.

Sl. 1. Kretanje koeficijenta feminiteta stanovništva otoka Krka 1857—1971. godine; 1 — žene; 2 — muškarci
Fig. 1 The femininity coefficients of the Island of Krk from 1857 to 1971; 1 — women; 2 — men

Vidimo da već puno jedno stoljeće na 1 000 muškaraca dolazi prosječno 1 150 žena. Stanje 1857. godine, kada su žene nadmoćnije samo za 24, može se smatrati normalnim. S vremenom njihov udio raste i 1948. god. iznosi 1 257 žena na 1 000 muškaraca. Kako smo već ranije naglasili, pojava lagano tendira ka općoj normalizaciji. No, još uvijek je taj odnos u našem prostoru daleko nepovoljniji od istog u SR Hrvatskoj ili Jugoslaviji. Dok je 1971. god. na Krku dolazilo 1 129 žena na 1 000 muškaraca, u Hrvatskoj ih je prema istom broju muškaraca bilo 1 065, a u Jugoslaviji samo 1 036!

S obzirom na već istaknutu činjenicu da velika nadmoć žena otpada na zrela, odnosno stara godišta, pojava nije osobito zabrinjavajuća. Stare generacije prirodno izumiru, a na njihovo mjesto sukcesivno pristižu nove, mlade, s povoljnijom strukturom u brojnom odnosu između spolova. To se lijepo vidi po specifičnom koeficijentu feminiteta prema dobnim skupinama za otok u cjelini i za pojedina njegova područja⁵ (tabl. 3; sl. 2).

Tabl. 3. Broj žena na 100 muškaraca u odgovarajućim starosnim grupama na područjima otoka Krka 1961. i 1971. godine

Table 3 The number of women per 10 000 of men in corresponding age groups in various regions of the Island of Krk in 1961 and 1971

Područje	D o b n e g r u p e									
	9—19		20—39		40—59		20—59		60 i više	
	1961.	1971.	1961.	1971.	1961.	1971.	1961.	1971.	1961.	1971.
Omišalj	125	129	119	91	124	184	121	119	216	128
Dubašnica	97	95	114	101	136	122	125	121	144	139
Poljice	93	89	114	68	122	157	118	104	180	122
Krk	104	108	117	89	121	109	119	97	164	122
Punat	104	95	100	83	131	129	115	102	129	148
Baška	102	88	124	85	146	145	137	113	132	132
Vrbnik	91	77	101	85	131	140	116	111	141	137
Dobrinjsko	97	100	117	100	124	123	121	112	154	152
Otok Krk	99	97	112	88	128	132	120	107	147	138

⁵ Zbog prostornih razlika, te zbog lakšeg praćenja složenih demografskih pojava i procesa u svih 68 naselja otoka Krka, ona su na osnovi funkcionalne povezanosti svedena u osam grupa, od kojih je svaka zasebno područje (vidi sl. 2B). To su: 1) područje Omišlja (obuhvaća 2 naselja — Njivice i Omišalj); 2) područje Dubašnice (obuhvaća 21 naselje — Barušići, Bogovići, Kremenići, Ljutići, Malinska, Maršići, Milčetići, Milovčići, Porat, Radići, Sabljici, Sršići, Strličići, Sv. Anton, Sv. Ivan, Sv. Vid Miholjice, Turčići, Vantačići, Zidarići, Žgombići); 3) područje Poljica (obuhvaća 10 naselja — Bajčići, Brusići, Brzaci, Linardići, Milohnići, Nenadići, Pinezići, Poljica, Skrbčići, Žgaljići); 4) područje Krka (obuhvaća 2 naselja — Krk i Vrh); 5) područje Punta (obuhvaća 5 naselja — Kornić, Lakmartin, Muraj, Punat, Stara Baška); 6) područje Baške (obuhvaća 4 naselja — Baška, Batomalj, Draga Bašćanska, Jurndvor); 7) područje Vrbnika (obuhvaća 4 naselja — Gorica, Kampelje, Risika, Vrbnik); 8) područje Dobrinja (obuhvaća 20 naselja — Čižići, Dobrinj, Dolovo, Gabonjin, Gostinjac, Hlapa, Klanice, Klimno, Kras, Polje, Rasopasno, Rudine, Soline, Sužan, Sv. Ivan Dobrinjski, Sv. Vid Do- (Nastavak na str. 228)

Godine 1961. samo dobna skupina mladog stanovništva (0—19) pokazuje gotovo potpunu ravnotežu u odnosu između broja muškog i ženskog stanovništva na otoku kao cjelini (99 ženskih na 100 muških stanovnika), dok se u pojedinim područjima otoka javljaju manja odstupanja. U područjima Krka, Punta i Baške imamo neznatne viškove žena (102—104 žene na 100 muškaraca). Sa 125 ženskih na 100 muških stanovnika, jako odskače područje Omišlja koje ima specifičan demografski razvoj na otoku. Preostala četiri područja, Dubašnice, Poljica, Vrbnika i Dobrinjskog imaju čak manjak ženskog stanovništva (91—97 žena na 100 muškaraca).

Godine 1971. u istoj dobnoj skupini, koeficijent feminiteta za otok u cjelini neznatno je opao. On se snizio sa 99 na 97 žena na 100 muškaraca, ali su oscilacije daleko izrazitije u pojedinim područjima otoka. Npr. u području Poljica dolazi 89, u području Baške 88, a u području Vrbnika čak samo 77 žena na 100 muškaraca. Tako je i 1971. god. Vrbnik zadržao vodstvo po visokom koeficijentu feminiteta u grupi mladog stanovništva. Uzrok bi se mogao potražiti u činjenici što područje Vrbnika, osobito samo naselje Vrbnik, predstavlja prije svega mjesto intenzivne poljoprivrede, koje veže i zadržava muško stanovništvo.

U spolnom sastavu stanovništva zrele dobi (20—59 godina) brojnije su žene. 1961. godine, u toj dobnoj skupini je bilo 120 ženskih na stotinu muških stanovnika. 1971. godine njihov broj se smanjio na samo 107. Posljednji podatak ukazuje na trend približavanja i uspostavljanja brojne ravnoteže spolova. Međutim, on je otišao još dalje.

Zbog detaljnijeg praćenja promjene odnosa u strukturi stanovništva kroz vremenski faktor kao i zbog donošenja zaključaka o njegovom daljnjem razvoju, promatrat ćemo ovu najvitalniju i najbrojniju grupu zrelog stanovništva (20—59 godina) kroz dvije manje grupe: mlado zrelo stanovništvo (20—39 godina) i starije zrelo stanovništvo (40—59 godina). Prema takvoj podjeli, u novim grupama za otok u cjelini, odnosi su slijedeći: u grupi od 20—39 godina dolazilo je 1961. god. 112, a 1971. god. samo 88 ženskih na 100 muških stanovnika; u grupi starijeg zrelog stanovništva dolazilo je 1961. god. 128, a 1971. god. 132 žene na 100 muškaraca. No, možda je najvažnije primijetiti slijedeće: u oba presjeka, tj. 1961. i 1971. godine, odnosi spolova povoljniji su u mladoj grupi (20—39 godina); nadalje, ova grupa postaje, osobito 1971. god., glavni nosilac novih odnosa u sastavu stanovništva po spolu. Prevladavanje muškog stanovništva javlja se po prvi puta ovoliko naglašeno u našem prostoru. Upravo na osnovi tog pokazatelja za grupu mlađeg zrelog stanovništva (20—39 god.) u svim dijelovima otoka tendencija uravnoteženja muškog i ženskog stanovništva je 1971. god. očito preskočila fazu približavanja spolova i prešla u drugu krajnost (120 žena 1961. god, a 88 žena na 100 muškaraca 1971. god.!). Vrijednosti za pojedina područja otoka su upravo frapantne. Osim područja Dobrinjskog sa 100 i Dubašnice sa 101 ženom na 100 muškaraca, koeficijent feminiteta 1971. godine kreće se od 91 do 68 ženskih na 100 muških stanovnika! Iznenadujući je taj pad u području Poljica od 114 u 1961. god. na 68 žena na 100 muškaraca u 1971. god. Očito da je ženski dio stanovništva, ovog do jučer relativno zatvorenog dijela otoka, ekstremno naglo, poput epidemije jurnuo u svijet.

Još 1961. god., osim puntarskog područja s potpunom brojnom ravnotežom između spolova (100 žena na 100 muškaraca), sva ostala područja imala

su u dobi od 20—39 godina višak ženskog stanovništva: od 101 u području Vrbnika do 124 žene na 100 muškaraca u području Baške. Koeficijent feminiteta od 124 prilično je visok. Međutim, da ukažemo na veliku promjenu do 1971. god. kad je preskočena ravnoteža i kada je pretegnula muška strana, dodat ćemo podatak o koeficijentu maskuliniteta koji za istu dobnu grupu samo deset godina kasnije iznosi npr. u području Poljica 123 muška na 100 ženskih stanovnika.

Dakle, može se opravdano reći, da žene u ovoj skupini »biraju« u punom značenju te riječi. A, ovo je upravo i dob s najvišom stopom nupcijaliteta (sklapanja brakova).

Generacije koje 1971. god. sačinjavaju mlađu grupu zrelog stanovništva (20—39 godina), tek su djelomice, neke od njih samo u djetinjstvu, osjetile rat. Stoga one i ne mogu biti obilježene debalansom spolova kojeg još uvijek trpe generacije ispred njih, osobito u dobi iznad 60 godina. Međutim, zbog suvremene dinamike kretanja stanovništva u kojoj sudjeluju oba spola, po svemu sudeći čak uz prevlast žena, došla je upravo u 1971. god. u grupi 20—39 godina do izražaja inverzna situacija. Pojavio se suficit ženskog stanovništva.

U grupi stanovništva starije zrele dobi (40—59 godina) vrlo uvjerljivo, s visokim vrijednostima koeficijenta feminiteta, prevladava žensko stanovništvo u svim područjima otoka, izuzev u području Krka gdje dolazi samo 109 žena na 100 muškaraca (1971. god.). Istovremeno, suprotan pol koeficijenta feminiteta sa 184 ženskih na 100 muških stanovnika, pokazuje se na području Omišlja. Iako posjeduju visoki koeficijent feminiteta, još uvijek znatno zaostaju za Omišljem: područje Poljica sa 157, Baške sa 145 i Vrbnika sa 140 ženskih na 100 muških stanovnika 1971. godine.

Ravnotežu spolova u dobi 40—59 godina na području Krka koje uključuje i naselje Vrh, može se dovesti u vezu s jačom razvijenošću tercijarnih i kvartarnih djelatnosti, odnosno, centralnih funkcija u samome naselju Krk. Naime, to su takvi oblici djelatnosti koji, s obzirom na stručnost pojedinaca, pružaju sigurnost stalnijeg zaposlenja i tako omogućuju zajednički, relativno sređen obiteljski život. Nema potrebe da netko od bračnih drugova traga za zaposlenjem izvan mjesta boravka, niti da se živi odvojenim životom. Naprotiv, baš u Krku su veoma česti slučajevi zaposlenja obaju bračnih drugova u istim, navedenim djelatnostima, što je obuhvaća donja polovica skupine starijeg zrelog stanovništva, tj. 40—49 godina. Uz domaće stanovništvo ima i mnogo doseljenika iz drugih općina u Republici.

Možda je malo teže objasniti suprotan pol koeficijenta feminiteta od 184 žene na 100 muškaraca u području Omišlja koje, poput Krka, obuhvaća također dva naselja — Omišalj i Njivice. Naime, ne vidimo specifičnost uzroka radi kojih je ova pojava toliko istaknuta, već su uzroci više ili manje zajednički svim područjima otoka. To su: a) reemigracija starijeg stanovništva, pretežno iz naših gradova; b) mogućnost zapošljavanja žena u ugostiteljsko-turističkim objektima i c) pojava intavuliranja kuća za odmor na žene, čime poneke postaju i stalni stanovnici ovog kraja. Dat ćemo samo kratki osvrt na ove elemente. a) Iz podataka o migracionim obilježjima za 1971. god., u razdoblju između 1961. i 1971. god., doselilo je u područje Omišlja 220 stanovnika, što čini gotovo jednu četvrtinu (22,5 %) ukupnog stanovništva ovog područja u 1971. god. Na žalost, nije moguće utvrditi ni dobne grupe niti odnos spolova doseljenog stanovništva. Ne samo iz računa

vjerojatnosti, već i na osnovi poznavanja situacije možemo reći, da među doseljenima ima i žena u dobi koja pridonosi debalansu stanovništva u starijoj grupi. b) Omišalj, ali osobito Njivice, sa znatnim hotelskim kapacitetom, pružaju mogućnost zaposlenja baš ženama. Ipak, smatramo, da taj posao obavljaju pretežno žene iz mlađih dobnih grupa. c) Ne osjećamo se pozvanima da na ovome mjestu raspravljamo o problemu kuća za stanovanje. Cinjenica je da su u Omišlju, a osobito u Njivicama nikla potpuno nova naselja. Za očekivati je i u većem broju pojavu koju smo spomenuli, tj. da žene postaju nosioci vlasništva na takvu kuću, pa neke i stalni boravak prijave u tom mjestu. To su pretežno žene iz gornjih razreda starije grupe zrelog stanovništva (40—59 godina). Iz strukture stanovništva po dobi upravo je očit u ovome području porast petogodišta od 55—59 godina (vidi sl. 6).

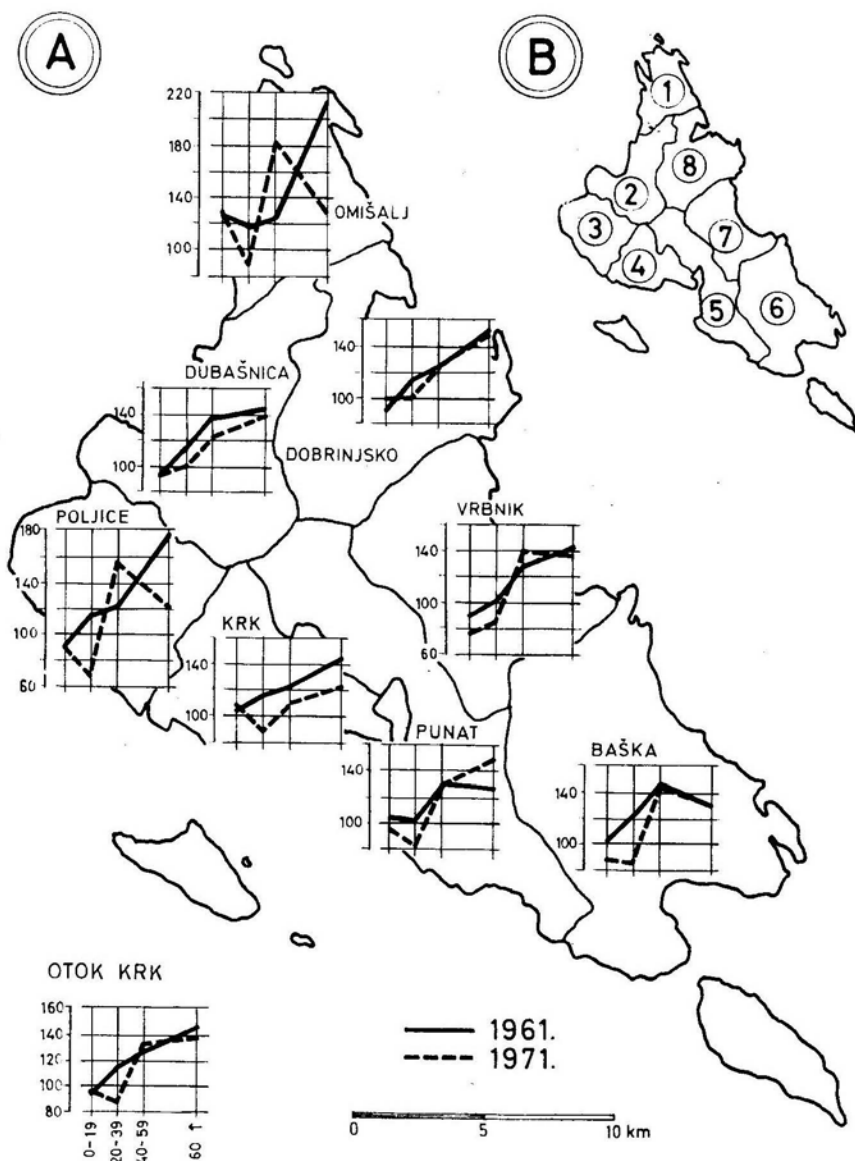
Još u nekim područjima stanovništvo u istoj dobi pokazuje priličnu neujednačenost. Npr.: Poljica 157, Baška 145, a Vrbnik sa 140 ženskih na 100 muških stanovnika. Preostaje nam da zaključimo kako su u ovom području otoka navedeni agensi bili intenzivniji.

U ovakvoj analizi grupe zrelog stanovništva u dvije skupine (20—39 i 40—59 godina) otkrili smo granicu između starog i novog trenda u odnosima stanovništva prema spolu. Na jednoj strani skupina mlađeg stanovništva zrele dobi (20—39 godina) zajedno s grupom mladog stanovništva (0—19 godina) nosilac je novih promjena. To ukazuje na jaču mobilnost žena, gotovo neusporedivu s ranijim razdobljem, što se najbolje primjećuje u njihovu pomanjkanju na svim područjima otoka Krka. Na drugoj strani, skupina starijeg zrelog stanovništva (40—59 godina) zajedno sa starim stanovništvom (60 i više godina), s istaknutim suficitom žena, nosi pečat prošlosti, još veoma jak 1961. godine, ali znatno oslabljen 1971. god. Dakle, vremenski faktor briše nasljeđe prošlosti. Vrijednosti koeficijenta feminiteta u grupi starog stanovništva su se u posljednjoj dekadi (1961—1971. god.) osjetno snizile, te se kreću od 122 žene na 100 muškaraca u području Krka i Poljica, do 148 žena na 100 muškaraca u području Punta. Inače, isti pokazatelj za 1961. god. isticao je ne samo velike regionalne razlike već i najveći debalans spolova koji je ikada na otoku zabilježen. Tako je u području Poljica dolazilo 180, u području Krka 164, a u području Omišlja čak 216 ženskih na 100 muških stanovnika! Najpovoljniji su ti odnosi bili na području Baške 132, te na području Punta 129 žena na 100 muškaraca, ali su se i ovdje pogoršali do 1971. god.

Dok s jedne strane fenomen Omišlja možemo objasniti jakim iseljavanjem muškog stanovništva pri kraju prošlog i na početku našeg stoljeća, dotle na drugoj strani, samo relativno manji udio žena iz Baške i Punta, zahvaljujući pomorstvu kojim se bave njihovi supruzi, ipak vraćaju kući muško stanovništvo. Međutim, to ne znači da u Omišlju nema pomoraca, niti iseljenika u Baški i u Puntu. Radi se samo o prevladavajućem elementu.

Postepenim izumiranjem starog stanovništva u čijem sastavu prevladavaju žene, a pritjecanjem novih generacija u ovu dobnu grupu, doći će ne samo do zblizavanja spolova, već i do manjkova ženskog stanovništva. Time brazde prošlosti, zbog drugačijeg toka suvremenih procesa polako nestaju, ali se pojavljuju novi ali ponovno neuravnoteženi odnosi u strukturi stanovništva po spolu u našem kraju.

Pojava suficita ženskog stanovništva koja karakterizira naš prostor već više od jednog stoljeća, očito nije pozitivna. Uz nju su lančano vezane mnoge

Sl. 2. Stope feminiteta po dobnim skupinama za otok Krk i pojedina područja 1961. i 1971. godine

Fig. 2. Femininity rates according to age groups for the whole Island of Krk and its single regions from 1961 to 1971

(Početak sa str. 224)

brinjski, Silo, Tribulje, Žestilac, Županje). Područja su nazvana prema najvećem i najvažnijem naselju, npr. područje Puntina, Vrbnika itd. ili prema uvriježenom regionimu kao Dubašnica. Za potrebe ovog rada svi su podaci za cijelu grupu naselja jednog područja sumirani i tako zajednički interpretirani. Stoga se ova brojna naselja otoka neće u tekstu posebno spominjati, izuzev rijetkih, već samo područja kojima pripadaju.

komponente demogeografskog kompleksa koje nisu mogle biti ostvarene. Naime, zbog viška žena, odnosno, zbog deficita muškog stanovništva, osujećena je mogućnost sklapanja većeg broja brakova,⁶ što je utjecalo na smanjenje stope fertiliteta, a znatno djeluje i na daljnje odnose u dobnim grupama stanovništva. Osim toga, višak žena nepovoljno utječe i na vršenje pojedinih ekonomskih djelatnosti. Stoga postoji na otoku Krku veliki broj žena poljoprivrednika.⁷

Na kraju, iako zvuči paradoksalno, treba istaći da je suficit ženskog stanovništva uz neke popratne socijalno-ekonomske procese, uzrokovao deficit cjelokupne populacije na otoku Krku.

Sastav stanovništva otoka Krka po dobi. Sastav stanovništva po dobi veoma je kompleksan pokazatelj demografskih obilježja nekog kraja kao i društveno-gospodarskih procesa koji su ga uvjetovali. Kroz abecedu dobnog stabla, što ga čine veće ili manje dobne skupine i odnos spolova u njima, »čitamo sadašnjost, vidimo prošlost i naziremo budućnost kretanja stanovništva.«⁸ Osim toga, iz većih dobnih skupina: 0—19; 20—59; te 60 godina i više, kako se najčešće uzimaju, možemo zaključivati o mladosti, zrelosti ili starosti populacijske mase, što je značajno za demografski razvitak kraja. Bolji uvid u taj razvitak daje nam veći broj vremenskih presjeka dobnih struktura za promatrano razdoblje. Komparativni prikaz takvih presjeka za 1857, 1931. i 1971. godinu vjernije ukazuju na demografski razvoj otoka u proteklih 114 godina (tabl. 4; sl. 3).

Tabl. 4. Odnosi spolova i dobnih grupa stanovništva otoka Krka 1857, 1931. i 1971.god. (u %)⁹

Table 4 The sex to age group ratios of the population of the Island Krk in 1857, 1931 and 1971, in %

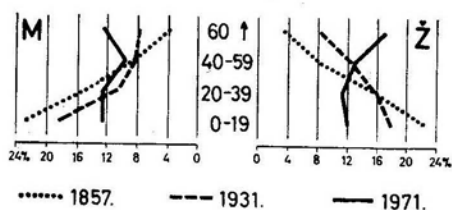
Dobna grupa	G o d i n a								
	1857.			1931.			1971.		
	m.	ž.	uk.	m.	ž.	uk.	m.	ž.	uk.
0—19	22,4	22,5	44,9	18,4	18,0	36,4	12,4	12,0	24,4
20—39	14,8	16,3	31,1	10,5	16,1	26,6	12,4	11,2	23,6
40—59	8,4	8,3	16,7	8,2	12,7	20,9	9,8	13,0	22,8
60 i više	3,8	3,5	7,3	7,8	8,3	16,1	12,4	17,0	29,3

⁶ Siromaštvo i pojava tuberkuloze u našem kraju također su znatno utjecali na smanjenje broja brakova. Djevojke, a i mladići iz takvih porodica nisu smjeli pomišljati na brak. Osim toga, ranije su se brakovi sklapali uglavnom unutar istog sela. Poštivanje tog nepisanog zakona, kao i ponos na vlastito selo, u Omišlju je išlo toliko daleko, da se brak sklapao među rođacima, što je imalo negativnih posljedica. Ne samo u Omišlju, već i u drugim mjestima rijetko se posizalo za djevojkom iz drugog »kunfina« na otoku. Danas je izbor partnera prešao ne samo općinske, odnosno otočne, već i državne granice.

⁷ Unatoč aktivnosti u poljoprivredi, ove su žene prema službenoj statistici domaćice, tj. spadaju u kategoriju izdržavanog stanovništva.

⁸ M. Friganović, Socijalna geografija I (Stanovništvo svijeta), Zagreb 1968, str. 86.

⁹ Zbog drugačijeg grupiranja ženskog stanovništva po dobnim skupinama u 1857. godini, broj ženskog stanovništva u dobi od 11—19 godina dobiven je na osnovi prosječne vrijednosti iz grupe od 14—24 godine starosti.

Sl. 3. Odnos spolova i dobnih grupa stanovništva otoka Krka 1857, 1931. i 1971. godine u %

Fig. 3 Sex ratios in various age groups of the population of the Island of Krk in 1857, 1931 and 1971, in %

Međusobno različiti, trendovi ovih presjeka ukazuju na jaku biološku, a i mehaničku dinamiku stanovništva otoka Krka, što je u osnovi i normalna i bitna karakteristika demografske mase. Međutim, drugo je pitanje kako se oni odražavaju u određenoj društvenoj sredini. Njihove posljedice mogu biti pozitivne, ali i fatalne za demografski i ekonomski razvoj kraja.

Razmotrit ćemo tu dinamiku u našem prostoru. U usporedbi sa dvjema ostalima, najnormalniji oblik ima dobná struktura u 1857. godini. Gotovo idealan odnos spolova, ubuduće se više neće ponoviti. Nadalje, odnos dobnih skupina prema udjelu stanovništva (u skupini 0—19 godina 44,9 %, a u skupini 60 godina i više tek 7,3 %) daje otoku Krku obilježje mlade, progresivne populacije u polovici prošlog stoljeća.

I mlada skupina zrele dobi od 20—39 godina, dobro je zastupana sa 31,1 % stanovništva iz ukupne demografske mase. Dakle, 86,8 % stanovništva otoka je u dobi od 0—39 godina! Prema tome, opravdano možemo reći da polovicom prošlog stoljeća na otoku Krku prevladava cvijet mladosti, koji predstavlja potencijalnu radnu snagu što će se s vremenom polako odlijevati. To se može lijepo vidjeti iz dvaju slijedećih presjeka dobne strukture. Osjetno opada udio stanovništva u grupi od 40—59 godina (16,7 %), osobito u najstarijoj grupi koja je zastupljena samo sa 7,3 % u ukupnoj masi. Nije isključeno da je i to posljedica visoke mortalitetne stope starijeg stanovništva. No, zbog samo djelomičnih podataka, starijih od 1857. godine, to ne možemo tvrditi dokumentirano.

Daljnji razvoj stanovništva od 1931. godine do 1971. pokazuje sve nepovoljniji trend, koji već u 1931. godini odražava znatan manjak muškog stanovništva starije grupe zrele dobi. Kako je to generacija rođena u posljednjem deceniju 19. st. i u prvom deceniju 20. st., to već i ona djelomično »hrani« ranije započetu emigracijsku struju, a sudjeluje i u prvom svjetskom ratu. Jedno i drugo nužno rezultira njenim gubicima, bilo definitivnim u ratu ili privremenim u emigraciji, čime je narušena ravnoteža spolova. Šteta što nedostaju adekvatni podaci za 1890. god., ili nešto raniji, koji bi nam registrirali proces u začetku.

Zbog nepovoljnih demografskih uvjeta uzrokovanih na jednoj strani svjetskim ratovima, a na drugoj jakom emigracijom, osobito u poratnom periodu i u slijedećih 30 godina, tj. sve do 1961, nastavlja se ovakva tendencija. Izraziti manjak stanovništva u zreloj dobi poprimile su tada obje, no vidnije muška strana (20—39 god. m. 13,6 %; ž. 14,7 %). Međutim, u 1971. godini izmijenili su se odnosi spolova tako, da su u dvjema mlađim grupama stanovništva 0—19 i 20—39 godina nadmoćniji muškarci. Osim toga i dobne grupe imaju već 1961. godine, osobito 1971, drugačiji i nepovoljniji udio u ukupnom

stanovništvu. Porastao je udio starih, na štetu mladih, vitalnih generacija. Već je 1931. godina s porastom starog stanovništva na 16,1 % od 7,3 % 1857. god., a opadanjem mladog na 36,4 % sa 44,9 % 1857. god., jasno odražavala trend ka današnjem stanju. Tada je Krk, s udjelom od 29,4 % stanovništva u grupi 60 i više godina, zaglibio u duboku demografsku starost. Jedan od bitnih uzroka tome je opadanje vrijednosti mortalitetne stope od 29,2 % 1869, preko 16,7 % 1931, na 14,0 % 1971. godine. Istovremeno, opadanje natalitetne stope sa 40,5 % preko 24,1 % na 9,0 % 1971. godine, rezultira sve manjim udjelom mladih grupa.¹⁰

Tako je u ovom 114-godišnjem razdoblju (1857—1971) došlo do inverznog stanja u odnosima dobnih grupa. Mlado stanovništvo u 1857. god. razvilo se do 1971. god. u tip stanovništva duboke demografske starosti.

NEKA STRUKTURNA OBILJEŽJA STANOVNIŠTVA OTOKA KRKA NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

Budući da su negativni demografski procesi najizrazitiji u poslijeratnom razdoblju, to ćemo se u daljnjem razmatranju nešto detaljnije zadržati na njima, što nam omogućuju podaci službenih popisa iz 1948, 1953, 1961. i 1971. godine. Tako će stanje zaključne godine u 114-godišnjem razmatranju biti osvjetljeno procesima koji su mu neposredno prethodili.

Najočitiji element promatranih pojava i njihovih promjena kroz popisne godine poslijeratnog perioda je upravo međusobni odnos dobnih grupa stanovništva koji se lijepo vidi iz tabl. 5. i trokutastog dijagrama (sl. 4), a nešto detaljnije ih donosimo i u tabl. 6.

Tabl. 5. Sastav stanovništva otoka Krka po glavnim dobnim grupama 1948, 1953, 1961. i 1971. god. (u %)

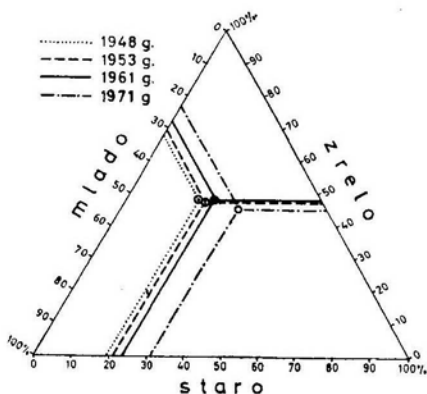
Table 5 The composition of the population of the Island of Krk according to the main age groups in 1948, 1953, 1961 and 1971, in % 1971. godine

Dobna grupa	1948.	1953.	1961.	1971.
0—19	31,4	30,3	27,6	24,4
20—59	48,7	48,5	48,7	46,3
60 i više	19,9	21,2	23,7	29,3

Iako stanovništvo zrele dobi apsolutno opada za 17,7 % od 1948. do 1961. godine, ono pokazuje kroz čitavo vrijeme postojani odnos prema dvije ostale grupe — mladoj i staroj (1948. god. iznosilo je 48,7 %; 1953. 48,5 %; 1961. 48,7 %). Nekako se održava ravnoteža između odliva i priliva stanovništva unutar te grupe. Međutim, udio od 46,3 % u 1971. god. pokazuje apsolutni

¹⁰ Podaci o prirodnom kretanju po područjima na otoku Krku; P. Novosel, op. cit., prilog IV.

Sl. 4. Odnosi dobnih skupina stanovništva otoka Krka 1948, 1953, 1961. i 1971. godine; 1 — mlado; 2 — zrelo; 3 — staro stanovništvo

Fig. 4 The ratio of main population age groups on the Island of Krk in 1948, 1953, 1961 and 1971; 1 — young; 2 — mature; 3 — old population

pad od 2 550 ili 29,6 % stanovništva te grupe za period 1948. do 1971. god.

Za razliku od zrelog, mlado i staro stanovništvo odražava istovremeno veće oscilacije koje uvjetuju negativan populacijski razvoj. On tendira ka sve bržem starenju. I na osnovi velikog udjela stare grupe od 29,3 % (1971. god.) i samo 24,4 % mladog stanovništva, opravdano zaključujemo na stari, regresivni tip stanovništva u našem prostoru, koje ima obilježje duboke demografske starosti.

Tabl. 6. Pokazatelji kretanja većih dobnih skupina, ukupnog stanovništva, te stanovništva po spolu otoka Krka 1948, 1953, 1961. i 1971. god.

Table 6 Indicators of changes in some large age groups, total number of inhabitants and inhabitants according to sex on the Island of Krk in 1948, 1953, 1961 and 1971

Spol	1948.		1953.		1961.		1971.		Indeks 1971/48.
	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	
Muško	7 907	44,7	7 601	45,2	6 629	45,6	6 516	47,0	77,9
Žensko	9 782	55,3	9 219	54,8	7 919	54,4	6 954	53,0	71,1
Sveukupno	17 689	100,0	16 820	100,0	14 548	100,0	13 110	100,0	74,1
0—19 godina									
Muško	2 847	51,3	2 577	50,5	2 013	50,2	1 624	50,8	57,0
Žensko	2 707	48,7	2 526	49,5	1 998	49,8	1 575	49,2	58,2
Ukupno	5 554	100,0	5 103	100,0	4 011	100,0	3 199	100,0	57,6
20—59 godina									
Muško	3 570	41,4	3 597	44,1	3 221	45,4	2 907	47,9	81,4
Žensko	5 004	58,6	4 551	55,9	3 870	54,6	3 157	52,1	62,6
Ukupno	8 614	100,0	8 148	100,0	7 091	100,0	6 064	100,0	70,4
60 i više godina									
Muško	1 490	42,3	1 427	40,0	1 395	40,5	1 625	42,2	109,1
Žensko	2 032	57,7	2 142	60,0	2 051	59,5	2 222	57,8	109,4
Ukupno	3 521	100,0	3 569	100,0	3 446	100,0	3 847	100,0	109,3

Evolucija procesa ka ovoj pojavi tekla je sukcesivno od 1948. sa 19,9 % na 21,2 % 1953, do 23,7 % 1961, a nešto intenzivnije do 1971. godine, kada se taj udio popeo na 29,3 %. Dok je postotak staraca stoprocentno premašio graničnu vrijednost od 15 % kojom se određuje ovaj tip, udio mladog stanovništva je nešto povoljniji. Naime, na mladu, progresivnu populaciju otpalo je 1971. god. 24,4 %, a prethodnih godina nešto iznad 30 % (1948. 31,4 %; 1953. 30,3 %). Dakle, očita je divergencija ovih dviju grupa — staro raste, mlado stanovništvo se smanjuje — što dalje, to više — a povezano s time i tendencija daljnjeg starenja demografske mase unašem prostoru (sl. 7).

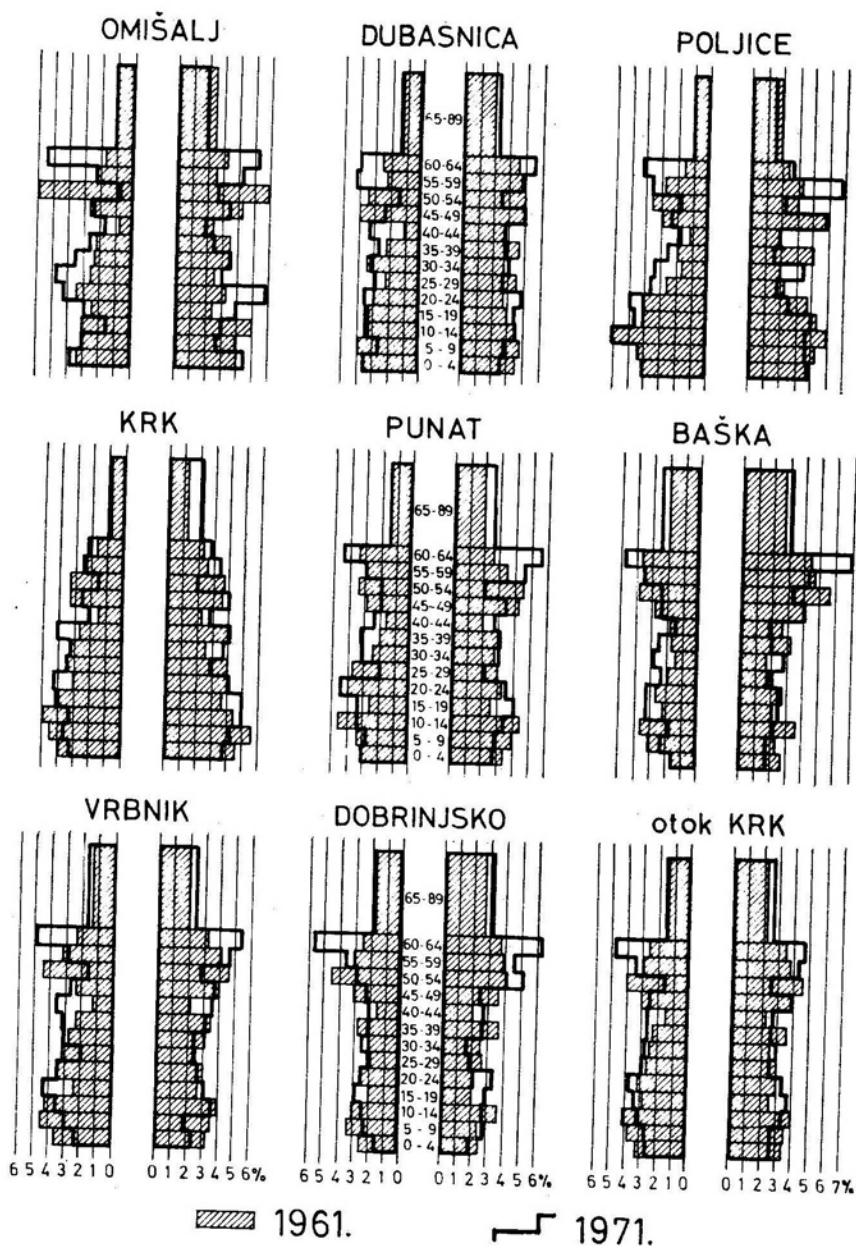
Indeks kretanja stanovništva po dobnim grupama (tabl. 6) reflektira jedinstveno obilježje kroz čitavo razdoblje — opadanje stanovništva. No, ono je diferencirano u pojedinim grupama kao i među spolovima unutar njih. Najviše je stanovništva izgubljeno upravo u mladoj grupi (indeks 1948—1971. god. iznosi 57,6 %). To je posljedica sve izrazitijeg opadanja prirodnog priraštaja koji se kretao ovako: u razdoblju 1931—1948. 2,4 ‰; 1948—1953. 1,7 ‰; 1953—1961. 0,1 ‰, a nakon 1961. do 1971. godine primio je negativnu vrijednost i iznosio — 5,0 ‰.¹¹ Nešto je manje stanovništva izgubljeno u zreloj dobi (indeks za isto razdoblje 70,4), dok naprotiv, stanovništvo u grupi 60 i više godina starosti, u intervalu od 1948—1971. god. bilježi porast od 109,2. Gledano s aspekta razvoja stanovništva, porast u ovoj grupi ne možemo tretirati kao pozitivnu pojavu. Međutim, gledan sa šireg socijalnog stanovišta, on je pozitivan. Naime, taj je porast u znatnoj mjeri rezultat poboljšanih zdravstveno-higijenskih i socijalnih prilika, što uvjetuje dulje prosječno trajanje života i u našem prostoru.

Osim toga, porastu u ovoj grupi pridonijeli su i reemigranti koji su se u starijoj dobi, poslije niza godina, vratili u stari kraj. U novije vrijeme zapaža se još jedna pojava koja bi trebala apsolutno uvećati dobnu grupu iznad 60 godina. Naime, većina domaćih ljudi koji su živjeli i radili u gradovima unutrašnjosti, stekavši mirovinu, ponovno se vraća. Raspolaganje i s lošijim stanom u gradu omogućilo im je da zamjenom postanu vlasnici lijepe kuće na selu (ukoliko je ranije nisu naslijedili). I ovaj momenat nije sasvim beznačajan. On ublažuje debalans između iseljavanja i useljavanja, a spomenuti aranžman obavlja se na obostrano zadovoljstvo. Osim domaćih povratnika iz tuzemstva ili iz inozemstva, sve su brojniji i drugi, novi doseljenici — penzioneri iz raznih krajeva zemlje, koje privlače relativno povoljne klimatske prilike. Ovi se stanovnici ipak smatraju samo privremenim, a njihove kuće, odnosno kuće njihove djece, kućama za odmor. Stoga su izvan naših, bar statističkih razmatranja.

Detaljne informacije o starosti stanovništva po petogodištima za otok Krk u cjelini i sva područja za 1961. i 1971. god. pružaju grafikoni (sl. 5).

U normalnim uvjetima razvoja stanovništva, grafički prikaz navedenih grupa predstavlja pravilan piramidalan oblik. Imajući u vidu procese i sva zbivanja koja su u toku proteklog stoljeća smanjivala stanovništvo našeg prostora, moramo očekivati i analognu grafičku predodžbu. Ona predstavlja stablo odrezanih grana, osobito u sredini koja je bila izložena direktnom i najjačem udaru. Taj je udar indirektno odjeknuo i na samome dnu stabla,

¹¹ Vidi opasku 10.

Sl. 5. Dobni sastav stanovništva otoka Krka i pojedinih područja po petgodišnjim skupinama i po spolu 1961. i 1971. godine u %
 Fig. 5 The age composition of the population of the Island of Krk and of some of its regions according to 5-year age groups and sex in 1961 and 1971, in %

koje također žalosno djeluje. Strukturu krhkog i pomalo trulog vrha već smo iz dosadašnjeg izlaganja upoznali.

Budući da dobna stabla svih područja imaju u biti analogne deformacije, to ćemo se prethodno na njih i osvrnuti.

Starosna struktura u svim područjima otoka Krka i bez obzira na debalans spolova, ukazuje na nenormalne odnose između pojedinih grupa.

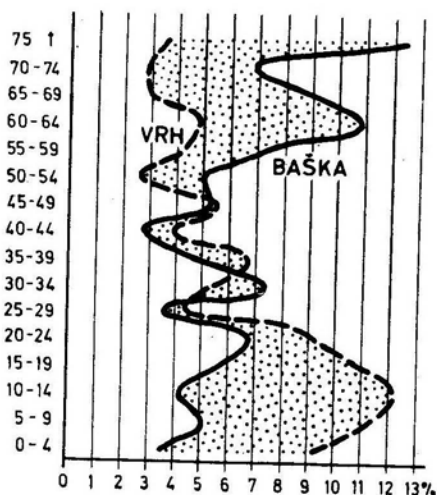
Najizrazitiji manjak stanovništva ističe se osobito 1961. god. u grupi od 40—44 godine starosti, a rezultat je direktnih gubitaka iz drugog svjetskog rata. Ovaj je manjak i indirektno uvjetovan općim deficitom stanovništva u toj grupi, čije rođenje (1917—1921) spada u period kad je prirodni priraštaj iznosio svega 3,6 ‰. Dakle, granice života te generacije bile su određene dvama ratovima. Činjenica, da su ove generacije na početku rata bile u dobi između 20 i 24 godine, podudara se i s njihovim brojnim učešćem u njemu.

U najužoj vezi s manjkom stanovništva u dobi od 40—44 godine stoji druga, osjetno deficitarna grupa stanovništva od 15—19 godina. Njeno je obilježje takvo u svim dijelovima otoka. Ova bi grupa trebala biti proširena djecom rođenom od nesuđenih očeva, onih što su pali u ratu. Prema tome, broj direktnih gubitaka nije bio i konačan. To je bila samo glavnicu s nepovratnim kamatama, što ih čine generacije koje nikada nisu ugledale svijet. Sve te negativne posljedice teško osjećaju oni koji čine preostali dio promatrane demografske mase, a teško ih je osjetila i čitava naša zajednica. Ali, dok se u nekim krajevima ovi gubici kompenziraju novim, mladim stanovništvom, ovdje se oni povećavaju. To potvrđuju vrlo uski temelji dobnog stabla, odnosno, mali udio stanovništva u grupi od 0—4 godine, kako 1961, tako još izrazitije 1971. godine, što ne pruža optimističke perspektive.

Nadalje je u 1971. godini veoma uočljiv porast stanovništva iznad 60 godina u svim područjima otoka, što je u potpunom skladu s dosadašnjim razmatranjima. Samo iskrnu optimizma ulijeva porast u grupi zrelog stanovništva (20—59 godina), i to razna petogodišta u pojedinim područjima otoka. Tako je u području Omišlja u odnosu na 1961. god. porastao broj žena u petogodištu 20—24 godine starosti, što se može dovesti u vezu s mogućnošću zapošljavanja u hotelijerstvu, i muškaraca u dobi od 25—29 godina. Na području Krka, Punta, pa i Baške poraslo je petogodište od 35—39 godina starosti, i to muškarci. Povećala se uz to i grupa u dobi 15—19 godina. Tome su pridonijeli mladi ugostiteljski i hotelijerski radnici. Stipendirani od hotelijerskih poduzeća na otoku, oni su nakon završenog školovanja u njima dobili zaposlenje i ostali većinom u svome, ili nekom drugom naselju na otoku. Povećanje petogodišta od 15—19, te od 40—44 godine starosti na području Vrbnika samo je normaln prijelaz bez osipanja iz odgovarajućih prethodnih grupa (10—14, te 35—39 godina) koje su 1961. godine bile brojnije.

Sve ove regionalne promjene sintetizira i ističe zajednički grafikon za otok Krk u cjelini. Njegova osnovna obilježja su: sužavanje baze, jačanje vrha i tek neznatno popunjavanje petogodišta zrele dobi stanovništva, osobito muškog.

Analizu sastava stanovništva po dobi zaključit ćemo s ekstremima, što ih čini na jednoj strani područje Krka, a na drugoj područje Baške. Odražavajući u osnovi sve navedene zajedničke manjkavosti, dobnostabla Krka pokazuje relativno najpravičniji izgled i pruža najpotpuniju sliku dobnog sastava, dok je za područje Baške ono nenormalno suženo u svim petogodištima od 0—49 godina starosti. Budući da su glavni nosioci ovako ekstremnih pojava naselje Vrh u području Krka i naselje Baška u istoimenom području, bit će interesantno sagledati ih u korelaciji (sl. 6). Razlika između Baške i

Sl. 6. Ukupno stanovništvo Baške i Vrha po petgodištima 1971. godine u %

Fig. 6 Total number of inhabitants in Baška and Vrha in 5-year age groups in 1971, in %

Vrha nije velika u ukupnom broju stanovnika. Baška je apsolutno veća za 180 stanovnika, ali ima vrlo usku osnovicu. Kod Vrha je ona trostruko šira, pa se sve više širi ili zadržava osnovične vrijednosti, uključujući petogodište od 20—25 godina starosti koje predstavlja prvu grupu mladog zrelog stanovništva. Odavde se prema vrhu sužava s izrazitim manjkom u grupi 50—54 godine, što je posljedica ratnih gubitaka. Ipak, osnovna demografska karakteristika otoka — starenje, osjeća se i u inače povoljnom dobnom sastavu samog naselja Vrha, jer i u njemu grupa iznad 75 godina starosti tendira ka laganom širenju.

U odnosu na Vrha dobno stablo Baške ima u osnovi suprotan trend. Izuzetak predstavlja glavnina petogodišta zrelog stanovništva (20—59 godina) koja podjednako vijugaju na grafikonu, što je rezultat gotovo jednakog udjela skupine zrelog stanovništva u Vrhu (42,0 %) i u Baški (42,9 %). Nakon petogodišta 45—49 linija Baške na grafu odražava gotovo eksploziju starog stanovništva. Ono po udjelu od 38,2 % naprama 18,2 % mladog stanovništva daje Baški osobine demografskog tipa duboke starosti. Vrha je sa 14,3 % starog i 43,7 % mladog stanovništva, tek na pragu demografskog starenja. Ali i ove prednosti Vrha gube se u općenito lošim demografskim prilikama na otoku, što ih je i sam Vrha počeo slijediti. U razdoblju od 1961—1971. godine i u njemu je smanjeno mlado (za 2,9 %), a poraslo staro stanovništvo (za 22,6 %). Smanjenje skupine mladog stanovništva u Baški peterostruko je veće (15,7 %)! Dakle, divergentni trendovi u dobnom sastavu stanovništva ovih dvaju naselja bez sumnje su posljedica i međusobno drugačijih procesa koji su ih uvjetovali. Njihovo pozitivno ili negativno, gotovo destruktivno djelovanje na sastav stanovništva po dobi, možemo samo kratko definirati. Dok je Baška, gledano u okvirima našeg prostora, tj. otoka Krka, zahvaljujući pomorskoj tradiciji i obalnom položaju postala najjače žarište iseljavanja, dotle je relativno konzervativni Vrha, u unutrašnjosti otoka, s visokim natalitetom osigurao veliki kontingent mladog stanovništva. Ono je utjecalo i na veću brojnost članova porodice što će biti interesantno u poređenju

s Baškom. Dok u Baški sa 63,1 % prevladavaju domaćinstva s jednim ili dva člana, dotle u Vrhu na tu kategoriju otpada 32,7 %. Domaćinstva s preko šest članova u Baški su zastupljena samo sa 1,1 %. U Vrhu ona imaju udio od 28,9 %. Usprkos sadašnjem odstupanju i povoljnim demografskim prilikama, Vrh stupa na kolosijek zajedničkih populacijskih kretanja, koja su dovela do starenja stanovništva, procesa koji iziskuje poseban osvrt.

PROCES DEMOGRAFSKOG STARENJA NA OTOKU KRKU

Netom razmotreno demografsko stanje na otoku Krku sadrži u širokoj lepezi svojih obilježja dublje ili pliće ožiljke svih društveno-gospodarskih zbivanja u poratnom, kao i ranijem razdoblju, koje seže do 1857. — ishodišne godine u našem proučavanju. Najizrazitiji ožiljak, produbljan i proširivan čitavim spletom komponenata demografskog razvitka, tj. svim elementima dinamike i strukture stanovništva, predstavlja proces starenja populacijske mase. Ta nesimpatična pojava koja implicira i odgovarajuće, mahom negativne, destimulativne gospodarske učinke, predstavlja ne samo realnu sadašnjost i gotovo polastoljetnu prošlost otoka Krka, već na žalost, ostaje njegova osnovna demografska karakteristika i u budućnosti. Ostavit ćemo za sada budućnost. Zadržat ćemo se na današnjoj situaciji koju ćemo bolje shvatiti i ocijeniti njezin domet, služeći se pri tom i presjecima iz prošlosti.

Da bi se stanovništvo nekog kraja razvilo u krajnje regresivan tip stanovništva, s potpunim obilježjem duboke demografske starosti kakva karakterizira naš prostor, moraju biti ispunjeni i odgovarajući uvjeti. Kontingent starog stanovništva (60 godina i više) u ukupnom stanovništvu treba biti veći od 15 %, a kontingent mladog stanovništva (0—19) manji od 30 %.¹² U našem je prostoru ovaj kriterij maksimalno zadovoljen. Stanovništvo starije od 60 godina ima udio od 29,3 %, a mlado (0—19 godina) udio od 24,4 % u ukupnom stanovništvu (1971. god.). Zornije predočeno to znači, da je na otoku Krku na 100 mladih stanovnika (0—19) dolazilo 1971. god. 120 stanovnika u dobi iznad 60 godina. Nepovoljnost tog odnosa zaključit ćemo iz slijedećih usporedbi: u makroregiji sjeverno Hrvatsko primorje dolazilo je iste godine 56, a u Hrvatskoj 49 starih (60 i više godina) na 100 mladih stanovnika (0—19 godina).¹³ Dakle, Krk je više nego dvostruko jači u negativnom smislu i od makroregije kojoj pripada i od Republike čiji je dio. Ovakvo stanje na otoku Krku rezultat je procesa neprekidnog povećavanja udjela starog, a opadanja udjela mladog stanovništva u ukupnom stanovništvu već od 1857. god. do danas, što je vidljivo iz tablice 7. i grafikona 7.

Ako prihvatimo kriterij prema kojem stanovništvo nekog kraja počinje stariti u momentu kada udio osoba starijih od 60 godina dostigne 12 %¹⁴ ukupnog stanovništva, onda na žalost moramo konstatirati, da pojava starosti na otoku Krku ima već polastoljetnu tradiciju, jer je spomenuti postotak dostigla, čak i neznatno prešla (12,2 %) još 1921. god. Istovremeno je u Hrvat-

¹² M. Friganović, op. cit., str. 61.

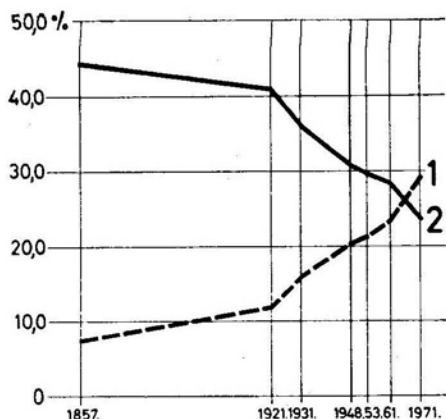
¹³ U dobi od 0—20 godina u svijetu dolazi na 100 stanovnika između 12 i 16 stanovnika od 60 godina i više. A. Wertheimer-Baletić, op. cit., str. 215.

¹⁴ A. Wertheimer-Baletić, op. cit., str. 214.

Tabl. 7. Odnos kretanja skupine mladog (0—19 godina) i starog (60 godina i više) stanovništva u ukupnom stanovništvu otoka Krka od 1857—1971. godine (u %)

Table 7 Changes in the young (0—19) versus old (60 or older) population in the total population of the Island of Krk from 1857 to 1971, in %

Grupa	1857.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.
0—19	44,9	41,7	36,4	31,4	30,3	27,6	24,4
60 i više	7,3	12,2	16,1	20,0	21,1	23,7	29,3

Sl. 7. Odnos kretanja skupine mladog (0—19) i starog (60 i više godina) stanovništva u ukupnom stanovništvu otoka Krka 1857—1971. godine u %; 2 — mlado (0—19 godina); 1 — staro (60 i više godina) stanovništvo

Fig. 7 Percentage of young (0—19) and old (60 or older) population in the total population of the Island of Krk from 1857 to 1971; 2 — young (0—19 years of age); 1 — old (60 or more years of age)

skoj udio ove grupe u ukupnom stanovništvu iznosio 8,9 %, a u Jugoslaviji neznatno manje, 8,7 %. Prema tome, još sasvim mlado, stanovništvo otoka Krka sa 44,9 % udjela mlade i samo sa 7,3 % udjela stare grupe u ukupnom stanovništvu u 1857. godini, uporno i kontinuirano je starilo, s indeksom od 1,1—1,7 u međupopisnim intervalima, da bi u cjelovitom razdoblju od 1857—1971. god. ostarilo za četiri puta. Glavni uzrok procesa starenja je iseljavanje stanovništva s otoka koje ima čitav kompleks demografskih posljedica, pa tako i starenje stanovništva. Populacija otoka Krka predstavlja tako tip otvorenog stanovništva, kojem ta otvorenost ne donosi pozitivne efekte, jer je daleko jača komponenta iseljavanja od doseljavanja. Analiziramo li ovu pojavu bilo kojim parametrom, ona se uvijek pokazuje u svom punom mraku. Stoga će nam daljnji pokazatelji kretanja većih dobnih skupina potvrditi takvo stanje (tabl. 8).

Uspoređujući kretanje skupine mladog (0—19) i starog stanovništva (60 i više godina) stičemo jasan uvid, iako još ne i potpunu sliku o procesu starenja, odnosno, pomlađivanja stanovništva nekog kraja. Izuzmemo li pokazatelje kretanja za period od 1857—1931. god. kada su oni u porastu za sve tri grupe, kao i za ukupno stanovništvo otoka Krka, u svim ostalim razdobljima smanjeni su ovi pokazatelji brojnosti stanovništva, ali ne i za sve grupe. Sa suprotnim trendom izdvaja se kontingent stanovništva starog 60 godina i više koje ima slijedeće vrijednosti povećanja: 1857—1931. godine 190,5 %

Tabl. 8. Pokazatelji kretanja većih dobnih skupina i ukupnog stanovništva otoka Krka od 1857—1971. god.¹⁵

Table 8 Indicators of changes in the larger age groups and in the total population of the Island of Krk from 1857 to 1971

Dobne skupine	1931	1948	1953	1961	1971	1971
	1857	1931	1948	1953	1961	1857
0—19	106,8	76,0	91,9	78,6	79,8	46,8
20—59	130,8	90,6	94,6	87,0	85,5	83,4
60 i više	290,5	109,0	101,4	96,6	111,6	354,6
Ukupno stan.	131,7	88,3	95,1	86,5	90,0	86,1

(ovo je neusporedivo najznatnije povećanje, ali je i razdoblje najdulje); 1931—1948. god. 9,0 %; 1948—1953. samo 1,4 %, da bi se od 1953—1961. god. stanovništvo ove grupe ipak smanjilo za 3,4 %, što ne skreće već uhodani trend procesa na pozitivan kolosijek. Od 1961—1971. god. brojnost stare grupe stanovništva ponovno se povećava za 11,1 %.

Kod ostalih dvaju grupa tj. mladog i zrelog stanovništva možemo govoriti samo o suprotnom kretanju, tj. o smanjivanju njihove brojnosti. Pri tome ističemo veće smanjivanje mladog stanovništva koje npr. od 1961—1971. god. prelazi 20 %, a u prethodnim razdobljima i više. Smanjivanje skupine zrelog stanovništva (20—59) kreće se prilično neravnomjerno od 5,4 % (1948—1953), čak do 14,5 % u posljednjem međupopisnom razdoblju (1961—1971). Ovo je očito najnepovoljnije razdoblje u kojem i susjedne skupine, tj. mlado i staro stanovništvo, imaju visoke vrijednosti divergentnih kretanja. Mlado se smanjuje, a staro povećava. Istovremeno i smanjenje ukupnog stanovništva iznosi 10,0 %.

Podaci iz posljednje kolone, tj. za čitavo razdoblje od 1857—1971. god. predstavljaju kratku, jasnu, ali ujedno i sivu sintezu upravo analiziranih pokazatelja kretanja većih dobnih skupina stanovništva u našem prostoru. Smanjenje skupine mladog stanovništva (0—19) za 53,2 % i povećanje skupine starog stanovništva (60 godina i više) za 254,6 % u posljednjih 114 godina odraz su krajnje nepovoljnog trenda dosadašnjeg kretanja ovih dviju skupina koji rezultira neminovnim starenjem demografske mase otoka Krka.

Vrijednosti ovih pokazatelja kretanja većih dobnih skupina stanovništva otoka Krka čvrsti su elementi, na osnovi kojih zaključujemo o prisutnosti pojave starosti i procesa starenja populacijske mase našeg prostora. Međutim, da bismo ovaj proces potpunije i neposrednije sagledali stavit ćemo u direktan odnos skupine mladog i starog stanovništva, jer su upravo njihovi međusobni odnosi, tj. indeksi, neophodni za utvrđivanje procesa starenja.¹⁶ Granična vrijednost indeksa starenja je 0,400. U trenutku kada ova granica bude prijeđena, zaključujemo, da je dotično stanovništvo već zašlo u proces starenja. Indeksi starenja iz sljedeće tablice obeshrabruju ne samo za sadašnje, već i za buduće demografske odnose na otoku Krku.

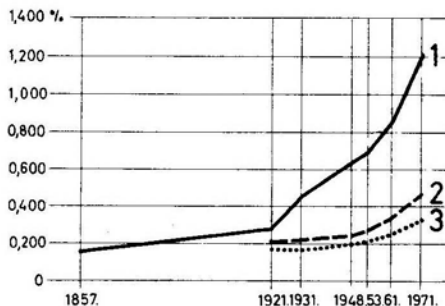
¹⁵ Vidi opasku 9.

¹⁶ O indeksu starenja vidi: V. Simeunović: Stanovništvo Jugoslavije i socijalističkih republika 1921—1961, Beograd 1964, str. 112.

Tabl. 9. Indeks starenja stanovništva otoka Krka, SR Hrvatske i SFR Jugoslavije od 1857—1971. god.¹⁷

Table 9 Indices of ageing of the population of the Island of Krk, Croatia and Yugoslavia from 1857 to 1971

Područje	1957.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.
Otok Krk	0,163	0,292	0,443	0,634	0,699	0,859	1,203
SR Hrvatska	—	0,204	0,228	0,252	0,280	0,346	0,489
SFR Jugoslavija	—	0,192	0,191	0,200	0,218	0,258	0,345

Sl. 8. Indeksi starenja stanovništva otoka Krka, Hrvatske i Jugoslavije 1857—1971. godine; 1 — Krk; 2 — Hrvatska; 3 — Jugoslavija

Fig. 8 Indices of ageing of the population of the Island of Krk, Croatia and Yugoslavia from 1857 to 1971; 1 — Krk; 2 — S.R. Croatia; 3 — Yugoslavia

Na otoku Krku je kritična vrijednost prijeđena 1931. god. (0,443). To znači, da je već u međupopisnom razdoblju 1921—1931. god., stanovništvo otoka Krka počelo stariti. Prema podacima iz prethodne tablice, prema nešto drugačijem kriteriju, stanovništvo Krka je ranije ušlo u proces starenja (1921). U vrijeme najpovoljnijeg dobnog sastava stanovništva 1857. god., indeks starenja iznosio je samo 0,163. Nakon toga neprekidno raste, dosta umjereno do 1948, da bi se od 1948—1953. osjetno smanjio. Naime, u tome najkraćem međupopisnom intervalu od samo pet godina, staro stanovništvo (60 godina i više) poraslo je samo za 1,4 %, a mlado (0—19 godina) je smanjeno za 8,1 %. Ponovno ističemo da glavni uzrok predstavlja iseljavanje stanovništva iz dviju mladih grupa (0—19, a osobito 20—59 godina). Trebalo bi očekivati i smanjenje opće, osobito specifične stope mortaliteta (za starije stanovništvo). Međutim, opća stopa mortaliteta u ovim posljednjim međupopisnim razdobljima nije smanjena. Ona je ostala postojana, na vrijednosti od 14,0 % u sva tri međupopisna razdoblja od 1948—1971. godine, ali je zato opća stopa nataliteta osjetno smanjena. Od 15,7 % za razdoblje 1948—1953. godine, pala je na svega 9 % u razdoblju 1961—1971. god.¹⁸ Dakle, nema elemenata koji bi ublažili proces starenja na ovom prostoru. On je otišao suviše daleko i s postignutim vrijednostima karakterizira već ustaljenu duboku starost stanovništva otoka Krka. Radi ilustracije ovolikog zamaha procesa

¹⁷ Vrijednosti indeksa starenja za Hrvatsku i Jugoslaviju 1921—1961. preuzete od V. Simeunovića, op. cit., str. 112, za 1971. god., izračunate na osnovi statističkih podataka. Grupi stanovništva 60 godina i više pribrojeno je i nepoznato stanovništvo u svim godinama za sva područja.

¹⁸ P. Novosel, op. cit., prilog IV.

starenja na otoku Krku, korisna će biti usporedba istovjetnih pokazatelja ovog procesa za Hrvatsku i Jugoslaviju (tabl. 9). Zajedničko obilježje u oba prostora predstavlja konstantan porast vrijednosti indeksa starenja koji su u Hrvatskoj u posljednje vrijeme znatno viši. U 1961. god. indeks starenja u Hrvatskoj iznosi 0,346; u Jugoslaviji 0,258. God. 1971. u Hrvatskoj 0,489; u Jugoslaviji 0,345. U makroregiji Sjeverno primorje vrijednost indeksa starenja 1971. god. iznosila je 0,564, tj. više nego u Hrvatskoj koja je u 1971. god. također zahvaćena procesom starenja, ali niža nego na otoku Krku. Naime, s vrijednostima pokazatelja starosti od 0,859 u 1961. godini i 1,203 u 1971. god. otok Krk je od svih spomenutih prostora daleko odmakao u trendu sigurnog porasta ovog zabrinjavajućeg demografskog procesa, koji se u vidu demografskog sutona nadvio nad ovim otokom.

Zaključak da je stanovništvo otoka Krka staro ne bi bio u tolikoj mjeri koban, kada proces starenja ne bi imao fleksibilno, mahom nepovoljno djelovanje na niz komponenta demografskog razvitka kao što su: natalitet, mortalitet, migracije, oblikovanje odnosa sastava stanovništva po dobi i spolu, te radni kontingent i gospodarska aktivnost stanovništva, o čemu će biti govora u slijedećim poglavljima.

RADNI KONTINGENT STANOVNIŠTVA

Ukupan broj stanovnika, osobito njihov sastav po dobi i spolu, važni su za određivanje kontingenta radne snage u nekom prostoru. Struktura po dobi i spolu predstavlja prirodni izvor iz kojeg se crpi i formira radno stanovništvo.¹⁹ Ako je populacija nekog kraja ostarila, kao što je u nas slučaj, stvorit će se nepovoljni odnosi u radnom kontingentu i još nepovoljniji izgledi da se on u budućnosti popravi stasanjem mladog stanovništva, tj. predradnog kontingenta koji je deficitaran. Radni kontingent čini onaj dio stanovništva koje je s obzirom na dob radno sposobno. Iz radnog kontingenta se regrutira cjelokupno aktivno stanovništvo nekog prostora. Dobne granice radnog kontingenta nisu sasvim fiksne, no najčešće je to za muškarce od 15 do 65 godina. Za žene je raspon nešto manji i kreće se od 15 do 60 godina starosti. Ispod i iznad ovih granica nalazi se predradni (mladi), odnosno post-radni (starački) kontingent. Koliki je njihov udio i međusobni odnos na otoku Krku vidjet ćemo iz slijedeće tablice (tab. 10).

Za bolje razumijevanje kretanja odnosa radnog i neradnog kontingenta stanovništva u našem prostoru, treba istaći već ranije utvrđeno smanjenje ukupnog broja stanovništva, kao i prisutnost pojave starosti. U skladu s time, vidimo, da se predradni kao i radni kontingent apsolutno smanjuje, dok se post-radni apsolutno i relativno povećava s izuzetkom 1961. god., kada je apsolutno smanjen za 177 osoba, ali mu je istovremeno relativni udio porastao za 1,8 % na štetu mladog, predradnog kontingenta.

Iako je veličina radnog kontingenta stanovništva smanjenja od 1948—1971. god. za 2 687 ili za 26,1 % stanovnika, njegov relativni odnos ostao je veoma postojan (kreće se od 57,0—58,5 %) prema susjednom mladom i staračkom

¹⁹ A. Wertheimer-Baletić, op. cit., str. 229.

Tabl. 10. Kretanje predradnog, radnog i postradnog kontingenta stanovništva otoka Krka od 1948—1971. godine
 Table 10 The labor force of the Island of Krk: potential workers, active workers and retired workers from 1948 to 1971

Godina	Predradni kontingent		Radni kontingent		Postradni kontingent		Neradni kontingent		Omjer ovisnosti
	(0—14 god.) aps.	%	15—65 (m) aps.	15—60 (ž) %	preko 65 (m) aps.	preko 60 (ž) %	(predradni+ postradni) aps.	%	
1948	4 239	24,0	10 277	58,0	3 137	18,0	7 412	42,0	72,1
1953	3 731	22,2	9 839	58,5	3 250	19,3	6 982	41,5	71,0
1961	3 199	21,9	8 276	57,0	3 073	21,1	6 272	43,0	75,8
1971	2 248	17,1	7 590	57,9	3 272	25,0	5 520	42,1	72,7

neradnom kontingentu koji se i apsolutno i relativno osjetno mijenjao. Ta promjena bila je sinhrona: za koliko je predradni kontingent smanjen, za toliko je postradni povećan. Pogledajmo to iz vrijednosti koje stoje na polovima promjena. God. 1948. udio mladog kontingenta iznosio je 24,0 %, a starijeg 18,0 %. Do 1971. god. promjene su tekle suprotnim trendom. Rezultat je pokazao, da je udio mladog kontingenta smanjen na 17,1 %, a udio starijeg porastao na 25,0 %! Međutim, ako kontingent mladog i starog stanovništva promatramo zajedno kao neradni, njegovo kretanje će biti prilično postojano (41,5—43,0 %). U skladu s ovim i omjer ovisnosti neradnog kontingenta o radnome veoma malo oscilira (71,0—75,8 %). Drugim riječima, opterećenost radnog kontingenta stanovništva s neradnim kroz čitavo promatrano razdoblje je podjednaka. Međutim, ako analiziramo opterećenost radnog kontingenta posebno s mladim, a posebno sa starijim, neradnim, naša spoznaja će biti bitno drugačija. God. 1948. bio je radni kontingent opterećen sa 41,2 % mladim, a 30,9 % starijim neradnim kontingentom stanovništva; 1971. god. 29,6 % mladim, a 43,1 % starijim kontingentom. Prema tome, očito je da se radni kontingent stanovništva na otoku Krku sve više opterećuje starijim stanovništvom iz neradnog kontingenta koje istina sukcesivno, neminovno, prirodno nestaje, ali mu istovremeno ne pristizuje pojačanje iz grupe mladog neradnog kontingenta, koji je uz to i u stalnom smanjivanju. Nema sumnje da ovakvi trendovi i odnosi nisu ni s gospodarskog gledišta povoljni.

Tabl. 11. Struktura radnog kontingenta stanovništva otoka Krka po spolu od 1948—1971. god.

Table 11 The sex composition of the labor force of the Island of Krk from 1948 to 1971

Godina	Za rad sposobni				Za rad najposposniji	
	muško stanovništvo		žensko stanovništvo		ukupno stanovništvo	
	15—65 god. aps.	%	15—60 god. aps.	%	15—50 god. aps.	%
1948	4 581	57,9	5 696	58,2	9 156	51,8
1953	4 581	60,3	5 258	57,0	7 713	45,9
1961	4 005	60,4	4 271	53,9	5 675	39,0
1971	3 965	64,4	3 625	52,1	5 513	42,0

Iz strukture radnog kontingenta stanovništva po obilježju spola (tabl. 11) nameće se jedna nelogičnost. Naime, iako za radni kontingent žena postoji uža dobna granica (15—60 god.), on je u prve tri popisne godine apsolutno, a 1948. i relativno veći od radnog kontingenta muškaraca. Objašnjenje je vrlo jednostavno. To je samo slika već ranije istaknutih odnosa muškog i ženskog stanovništva otoka Krka na kojem prevladavaju žene, pa je pojava došla do izražaja i u ovakvom grupiranju. Istovremeno uočavamo i kontinuirano smanjivanje radnog kontingenta ženskog stanovništva, te apsolutno (od 5 696 1948. na 3 625 1971. god.) i relativno (od 58,2 % 1948. na 52,1 % 1971. god.), što je posljedica postepenog umiranja starijih generacija, a veća dinamičnost mladih žena. God. 1971. se izmijenio odnos radnog kontingenta muškog i ženskog stanovništva. Veći je radni kontingent muškog stanovništva, iako se i on, poput ženskog, od 1948. stalno smanjivao. Uz ostalo, ovo su refleksi pada ukupnog broja stanovnika otoka Krka. Po relativnim vrijednostima, međusobno kretanje ovih dvaju grupa radnog stanovništva pošlo je od 1948. god. u suprotnim pravcima. Relativni udio radno sposobnih muškaraca je u stalnom porastu (57,9 % 1948. a 64,4 % 1971. god.), a relativni udio žena je u padu.

Promatramo li kretanje ukupnog, za rad najspособnijeg dijela stanovništva u dobi od 15—50 godina, vidimo njegovo veoma izrazito opadanje, od 51,8 % u 1948, na samo 39,0 % u 1961. god. Tempo opadanja bio je nešto sporiji u prvome intervalu do 1953. god. i iznosio 5,9 %. U drugom razdoblju, tj. od 1953. do 1961. god., smanjenje je iznosilo 6,9 %. Ovoliki pad u kratkom, sedmogodišnjem intervalu, povezan je s općenito najvećim gubitkom demografske mase nakon rata (13,5 %).²⁰ Nešto mirniji opći demografski procesi i kretanja uvjetovali su i blagi, ali samo relativni porast od 3,0 % za rad najspособnijeg stanovništva, u vremenu od 1961. do 1971. Tada njegov udio u ukupnom stanovništvu iznosi 42,0 %, što je za 10,0 % manje od udjela 1948. god. Ovako intenzivno opadanje za rad najspособnijeg stanovništva bez sumnje je nastalo kao posljedica procesa iseljavanja, u kojem upravo ova dob najviše učestvuje. Zbog toga, otok Krk je u 1971. god. raspomagao svega sa 42,0 % za rad najspособnijeg stanovništva u dobi od 15—50 godina. To je za 11,0 % manje od odgovarajućeg radnog kontingenta u Hrvatskoj i u Jugoslaviji. Na radni kontingent širih dobnih granica (tabl. 10), otpadalo je 1971. god. 57,9 %, što je oko 11,0 % manje nego u makroregiji sjevernog Hrvatskog primorja i oko 7,0 % manje nego u Hrvatskoj. Koliki će se dio od ovog potencijalno aktivnog stanovništva regrutirati u aktivno stanovništvo i kako će se odraziti njihov udio na gospodarsku strukturu otoka Krka, sagledat ćemo kroz naredno poglavlje.

EKONOMSKO-SOCIJALNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA OTOKA KRKA

Ova vrlo kompleksna struktura razmatra veliki broj ekonomskih obilježja, čijom analizom dobivamo cjelovitu sliku gospodarskih prilika u prostoru. Ovdje ćemo se ograničiti samo na dvije. Kao temeljnu, razmotrit ćemo struk-

²⁰ P. Novosel: O nekim socijalno-populacijskim procesima otoka Krka nakon drugog svjetskog rata, IX kongres geografa Jugoslavije, Sarajevo 1974, str. 340.

turu stanovništva po gospodarskoj djelatnosti, iz koje se vidi stupanj razvijenosti i podjela rada. Budući da se gospodarska djelatnost ne može promatrati odvojeno od aktivnosti stanovništva, već naprotiv, ova dva obilježja se vrlo usko isprepliću, razmotrit ćemo kao dopunu prvoj i strukturu prema gospodarskoj aktivnosti.

Ekonomsko-socijalna struktura je u cjelini doživjela velike promjene u našem prostoru. One su posljedica jakog razvoja novih, upravo razmahanih djelatnosti iz grupe tercijarnih djelatnosti, u prvome redu turističko-ugostiteljske, koja lančano razvija niz ostalih. Aktivnost stanovništva postala je masovnija i raznovrsnija, odnosno, primila je kvalitetno drugačiji oblik u našem kraju.

Sastav stanovništva po gospodarskoj djelatnosti i aktivnosti. Gospodarsku djelatnost stanovništva na otoku Krku promatrat ćemo kroz tri osnovne grupe: primarnu, sekundarnu i tercijarnu. Stanovništvo, koje nije svrstano ni u jednu od navedenih grupa, čini kategoriju »izvan djelatnosti«. Ukupno stanovništvo u glavnim grupama gospodarske djelatnosti predstavlja ono stanovništvo, koje svoju egzistenciju zasniva na prihodima iz dotične grupe, bez obzira da li privređuje aktivno ili je izdržavano.

Odnos ukupnog stanovništva u tri glavna sektora djelatnosti na otoku Krku u 1953, 1961. i 1971. godini vidimo iz slijedeće tablice.

Tabl. 12. Struktura stanovništva otoka Krka po glavnim grupama gospodarske djelatnosti 1953, 1961. i 1971. god.²¹

Table 12 Structure of the population of the Island of Krk according to employments in the main economic branches in 1953, 1961 and 1971

Godina	Sektori djelatnosti							
	Primarni		Sekundarni		Tercijarni		Izvan djelatnosti	
	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%
1953	9 512	56,5	1 635	9,7	2 620	15,6	3 053	18,2
1961	6 881	47,3	2 006	13,7	3 006	20,7	2 655	18,3
1971	2 889	22,0	—	—	—	—	65	0,5

U prve dvije popisne godine očita je premoć primarnog sektora, što ukazuje na pretežno agrarni, još nerazvijeni prostor. Treba odmah naglasiti da je agrarna djelatnost na otoku isključivo ekstenzivna. To potvrđuje i struktura aktivnih osoba, uposlenih u poljoprivredi. Od ukupnog broja aktivnih poljodjelaca u 1961. god. 56,7 % otpadalo je na: a) žene koje rade pretežno u poljoprivredi; b) žene koje rade povremeno u poljoprivredi; c) osobe zaposlene u drugim sektorima djelatnosti.²² Do 1971. god. udio stanovnika u primarnom sektoru smanjio se za 56,0 %. Ovako velikom padu pridonijelo je nekoliko momenata. To su: 1) pad ukupnog broja stanovništva; 2) promjena udjela u pojedinom sektoru djelatnosti povezana s novijim gospodarskim

²¹ God. 1971. nedostaju ovi podaci po općinama

²² V. Figenwald: Viškovi poljoprivrednog stanovništva u SRH, Zagreb 1964, str. 74.

tendencijama na otoku; 3) osjetno je smanjen broj domaćica-poljoprivrednika od kojih su se mnoge prequalificirale u tercijarnu djelatnost (ugostiteljstvo, usluge) i u kategoriju »izdržavanog stanovništva«. Ova opaska je zapravo dopuna prethodnoj. Ovaj podatak ne uključuje šumarsku djelatnost (30 aktivnih na otoku). Nadalje, veliko smanjenje udjela stanovništva izvan djelatnosti 1971. god. (svega 65 ili 0,5 %), rezultat je dugačijeg definiranja ove kategorije stanovništva prilikom popisa 1971. god.

Najmanji udio stanovništva u prve dvije popisne godine imao je sekundarni sektor. Između ova dva, izuzmemo li izdržavano stanovništvo, nalazi se tercijarni sektor, koji je po vrijednostima mnogo bliži sekundarnom nego primarnom. Prema tome, ekonomska struktura cjelokupnog stanovništva otoka Krka pokazivala je 1953. i 1961. god. slijedeći redoslijed: I — III — II. To će za ove iste godine potvrditi i odnos aktivnog stanovništva u tri navedene grupe djelatnosti. Međutim, do 1971. god. će se bitno izmijeniti ovaj redoslijed.

Dosadašnjim izlaganjem dobili smo samo najopćenitiju sliku ekonomske strukture koja sadrži niz specifičnosti. Jedna od njih je odnos aktivnog i izdržavanog stanovništva, iz kojeg ćemo moći sagledati opterećenost pojedinih grupa privredne djelatnosti (tabl. 13).

Tabl. 13. Odnos aktivnog i izdržavanog stanovništva na otoku Krku prema glavnim grupama gospodarske djelatnosti 1953, 1961. i 1971. god. (u %)

Table 13 The ration of the active to supported population on the Island of Krk according to the main economic branches in 1953, 1961 and 1971, in %

Godina	Sektori djelatnosti							
	Primarni aktiv. - izdr.		Sekundarni aktiv. izdr.		Tercijarni aktiv. izdr.		Izvan djelatnosti aktiv. izdr.	
1953	41,9	58,1	37,4	62,6	38,7	61,3	68,6	31,4
1961	46,7	53,3	36,4	63,6	40,8	59,2	63,0	37,0
1971	48,9	51,1	—	—	—	—	—	—

Već se iz ove tablice nazire vrlo povoljan odnos aktivnih i izdržanih osoba u primarnoj djelatnosti. U svim popisnim godinama ima nešto iznad 50,0 % izdržanih, a nešto ispod 50,0 % aktivnih osoba. Mnogo su nepovoljniji odnosi u dvjema ostalim grupama. U njima na izdržavano stanovništvo otpada preko 60,0 %, a na aktivno ispod 40,0 % od ukupnog stanovništva koje živi od prihoda dotične grupe djelatnosti. Iz toga slijedi, da su tercijarne i sekundarne djelatnosti opterećene izdržanim stanovništvom više od primarnih. Ovu činjenicu moći ćemo potpunije sagledati i potvrditi brojem izdržanih na jednog aktivnog stanovnika u pojedinoj grupi gospodarske djelatnosti (tabl. 14).

Opća je karakteristika ove tablice, da je u svim djelatnostima broj izdržanih na jednog aktivnog stanovnika veći od 1, čime je narušen njihov idealni odnos 1 : 1. Broj izdržanih je najbliži ovoj vrijednosti u primarnom sektoru, a postignut je tek 1971. god. (1,0). Nepovoljniji je odnos u ostala dva, osobito u sekundarnom sektoru (1,7 god. 1961). Jedan od razloga najmanje

Tabl. 14. Broj izdržanih na jednog aktivnog stanovnika po osnovnim grupama
gospodarske djelatnosti na otoku Krku 1953, 1961. i 1971. godine
Table 14 The number of supported per one actively working person according to
the main economic branches on the Island of Krk in 1953, 1961 and 1971

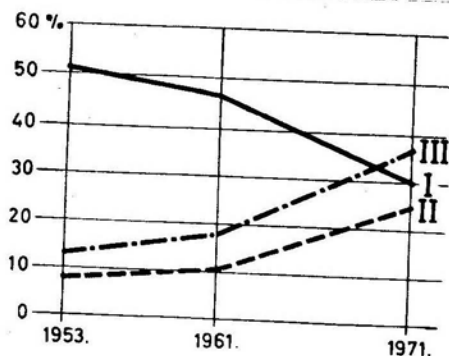
Godina	Sektor djelatnosti				
	Ukupno	Primarni	Sekundarni	Tercijarni	Izvan djelatnosti
1953	1,2	1,4	1,8	1,6	0,5
1961	1,1	1,1	1,7	1,4	0,6
1971	1,4	1,0		1,8	—

opterećenosti primarnog sektora izdržavanim stanovništvom je dobna neograničenost, odnosno, vrlo niska (14, pa čak i 10 godina) dobna granica stanovništva koje može obavljati poslove u primarnom sektoru djelatnosti. Pri tome mislimo prvenstveno na poljodjelstvo koje je u našem kraju gotovo sinonim primarne djelatnosti. Sličnih pojava nema kod državnih službi, u raznovrsnim djelatnostima ostalih dviju grupa, pa se zbog toga smanjuje udio aktivnih stanovnika, a povećava broj izdržanih.

Posebno je značajno pratiti razvoj privrednih djelatnosti kroz udio aktivnog stanovništva u njima, kao direktnog i glavnog nosioca cjelokupne privrede kraja (tabl. 15).

Tabl. 15. Udio aktivnog stanovništva otoka Krka u glavnim sektorima gospodarske
djelatnosti 1953, 1961. i 1971. god. (u %)
Table 15 Participation of the active population of the Island of Krk in the main
economic branches in 1953, 1961 and 1971

Godina	Sektor djelatnosti				
	Primarni	Sekundarni	Tercijarni	Izvan djelatnosti	U ino- zemstvu
1953	51,7	8,0	13,1	27,2	—
1961	47,0	10,7	17,9	24,4	—
1971	30,3	24,7	36,6	1,4	7,0

Sl. 9. Kretanje udjela aktivnog stanovništva otoka Krka po glavnim sektorima gospodarske djelatnosti 1953, 1961. i 1971. god.

Fig. 9 Active population of the Island of Krk according to the main branches of economic activity in 1953, 1961 and 1971, in %

Osnovno obilježje ove tablice je apsolutna dominacija primarnog sektora u 1953. i u 1961. godini, kao i njegov trend opadanja, uz istovremeno jak i gotovo paralelan porast ostalih dvaju sektora djelatnosti. Ove relativno mirne promjene odrazile su se odgovarajuće i na shemi glavnih sektora gospodarske djelatnosti (s redoslijedom I — III — II) i s istaknutom nadmoći primarnog sektora (za gotovo 30,0 %) nad tercijskim. Ovakvu shemu konstatirali smo već i kod prikaza sastava ukupnog stanovništva po gospodarskoj djelatnosti. Međutim, u posljednjoj dekadi (1961—1971. god.), ubrzanim padom primarnog sektora na samo 30,3 %, ubrzanim porastom sekundarnog na 24,7 %, a osobito tercijskog sektora na 36,6 %, izmijenio se i redoslijed u strukturi gospodarske djelatnosti, pa shema koja sada ovako izgleda: III — I — II, projekcija je sredine s razvijenim servisnim službama. Da je uistinu tako, uvjerit ćemo se kada tercijski sektor razbijemo na uže, proizvođačko-uslužne djelatnosti (saobraćaj, ugostiteljstvo, trgovina, usluge komunalne djelatnosti) i na sve ostale, kvartarne, neproizvođačke. Naime, udio aktivnog stanovništva od 28,7 % u užim tercijskim djelatnostima veći je gotovo za četiri puta od njihova udjela u kvartarnim djelatnostima. Aktivno stanovništvo najviše apsorbira trgovina i ugostiteljstvo, zatim saobraćaj.

Iz primjera dviju shema ekonomske strukture: I — III — II (1953. i 1961) i III — I — II (1971. god.) možemo zaključiti, da ekonomski razvoj u našem prostoru nije imao najnormalniji hod. Prebrzo je izbila na čelo grupa tercijskih djelatnosti potiskujući najprije samo sekundarne (1953. i 1961. god.), a zatim, uz sekundarne, i primarne (1971. god.). Međutim, to je bilo u skladu sa specifičnim prilikama na otoku. Iz ekstenzivne poljoprivrede, gotovo preko noći, prešlo se masovno i intenzivno u društvenom i privatnom sektoru na turističku djelatnost, zanemarujući pri tome i inače slabo razvijene sekundarne djelatnosti.

Za razliku od ove, shema gospodarske djelatnosti u SR Hrvatskoj održala se u sve tri popisne godine, odnosno, kroz čitavo razdoblje od 1953—1971. na I — II — III, tj. na karakteristici zemlje u razvoju. Njezini umjereni trendovi (opadanje primarnog, a porast sekundarnog i tercijskog sektora) vode lagano ka međusobnom zbliženju i eventualnom prestizanju, što će rezultirati prelaskom u drugu etapu gospodarskog razvoja — II — I — III, koja karakterizira srednje razvijene zemlje.

Iz ove usporedbe očito je, da je Krk preskočio ovu drugu (II — I — III), čak i treću fazu (II — III — I) i našao se u međufazi između druge i četvrte (III — II — I) etape gospodarskog razvoja koja karakterizira visoko razvijena područja. Prema tome, u odnosu na Hrvatsku, Krk je otišao naprijed u svom ekonomskom razvoju. To je neosporiva činjenica, veoma uočljiva na prostoru otoka, kao i u izmijenjenom načinu života njegovih stanovnika.

Usprikoš ekonomskom prosperitetu kakvog nikada ranije nije bilo, a niti se manifestirao ovako masovno u demografskom razvoju, otok Krk je dostigao i čak zapao u posljednji, najnegativniji stadij duboke demografske starosti, što je u prividnoj suprotnosti. Treba podsjetiti da je ovakvo populacijsko stanje zapravo posljedica demografskih procesa, započetih već ranije. Oni imaju fleksibilno i dugotrajno, a u našem slučaju analogno uzroku i negativno djelovanje na sadašnje i buduće generacije. Ne mogu se jedno-

stavno, mehanički otkloniti. Proći će još dugo vremena dok se demografska situacija na otoku makar samo djelomično sanira.

Vratimo se gospodarskom problemu. Upravo u posljednjih desetak godina (1961—1971) turistička privredna djelatnost na otoku Krku s pratećim službama silno se razvila, što je u skladu s iznesenom shemom III — I — II. Na drugoj strani industrija i zanatstvo, tj. djelatnosti sekundarnog sektora, tek što su prisutne i koncentrirane su u nekoliko većih obalnih naselja (Krk, Punat, Baška, Vrbnik, Jurandvor). One su ipak od velikog značaja za porodice čiji su članovi stalno zaposleni u njima. S obzirom na sezonski karakter turističkog privređivanja, trebalo bi više favorizirati sekundarne djelatnosti koje ne bi onečišćavale okoliš.

Međutim, upravo u ovom trenutku, kada je turistička privreda u jakom zaletu, a ima osim direktne materijalne dobiti s jedne strane i veliki utjecaj na transformaciju naselja i pejzaža, s druge strane počinje oživljavanje nekih već zamrlih i novih djelatnosti. Otoku Krku je skrojen novi, sasvim drugačiji gospodarski habitus. Stoga, s interesom, pomalo sa strepnjom i nepovjerenjem, stanovništvo otoka očekuje rezultate toka najnovijih gospodarskih pothvata, u vidu izgradnje naftnog terminala i petrokemijskog industrijskog kompleksa na prostoru sjevernog Krka. Novi gospodarski aspekti, uzmu li maha, uvjetovat će najvjerojatnije zamjenu položaja sekundarnog i tercijarnog sektora, čime bi Krk bio vraćen iz sadašnjeg, međuetapnog položaja, u drugu fazu ekonomskog razvoja (II — I — III), ne samo ovako shematski, već i stvarno. Imajući u vidu stanje u prostoru (turistički objekti, čista prirodna sredina) to je teško prihvatiti. Naime, kolikogod su opravdani novi pothvati na otoku, sumnjamo da će oni stanovništvu donijeti i donositi onoliko, koliko mu je donosilo dosadašnje svestrano uključivanje u turističku privredu. Umjesto daljnjeg razvoja i stabiliziranja, realno je očekivati da će turistički polet malaksati. Međusobno se isključuju na istome prostoru istovremeni razvoj tek planirane industrije i već uhodani turizam.

S nešto više optimizma može prihvatiti novu situaciju južni Krk koji za sada direktno ne dijeli (ali će je ipak osjećati) sudbinu sjevernog dijela jedin-stvenog organizma otoka Krka.

Ako gospodarski razvoj krene nesmetano u oba pravca, u dva ekonomski različita dijela otoka, umjesto druge (II — I — III), Krk bi ubrzo mogao ući u normalnu, treću etapu ekonomskog razvoja (II — III — I). Nabačeni aktualni problemi, kao i alternativni gospodarski razvoj otoka, bar za sada su izvan naših razmatranja. Stoga se vratimo Krku kakav on danas jest.

Razmotreni odnosi triju osnovnih grupa gospodarskih djelatnosti za otok u cjelini, predstavljaju vrlo uvjerljivu sintezu gospodarske strukture pojedinih područja otoka Krka, koja su pokazivala i 1953. i 1961. god. analognu gospodarsku strukturu (I — III — II), s isto tako osjetnom nadmoći tercijarne djelatnosti nad sekundarnom. Međutim, 1971. god. ista ova područja ponašaju se kao neposlušna djeca. Niti jedno od njih šestero nema istu gospodarsku shemu kao otok u cjelini, a i međusobno su veoma raznolika. Evo njihovih obilježja: područje Omišlja: III — II — I; područje Dubašnice i Poljica: I — III — II; područje Krka i Punta: III — II — I; područje Baške: I — III — II; područje Vrbnika: I — II — III, te područje Dobrinjskog: I — III — II.

Tabl. 16. Aktivno stanovništvo pojedinih područja otoka Krka po glavnim grupama gospodarskih djelatnosti 1953, 1961 i 1971. godine²³

Table 16. Actively working population in sigle regions of the Island of Krk according to the main economic branches in 1953, 1961 and 1971

Područje	Ukupno stanovništvo		1953		1961		1971		S e k t o r d j e l a t n o s t i		S e k u n d a r n i		1971		
	1953	1961	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%	
Omišalj	545	411	353	165	30,3	156	37,9	30	8,5	27	5,0	16	3,9	58	16,4
Dubašnica	1 286	1 330	912	795	61,8	742	55,8	382	41,9	73	5,7	77	5,8	112	12,3
i Poljica	2 363	1 942	1 579	1 070	45,3	689	35,6	350	22,2	252	10,7	348	17,9	437	27,7
Krk i Punat	996	908	503	474	47,6	395	43,5	179	35,6	66	6,6	87	9,6	139	27,6
Baška	1 018	883	567	617	60,6	438	49,6	204	36,0	79	7,8	76	8,8	201	35,4
Vrbnik	1 501	1 370	671	869	57,9	795	58,0	246	36,7	114	7,6	123	9,0	185	27,6
Dobrinjsko															

Područje	1953		1971		1953		1961		1971		1953		1961		1971	
	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%
Omišalj	96	17,6	110	26,8	236	66,9	257	47,1	129	31,4	5	1,4	—	—	24	6,8
Dubašnica	157	12,2	238	17,9	348	38,1	261	20,3	273	20,5	4	0,4	—	—	66	7,3
i Poljica	418	17,7	460	23,7	623	40,2	623	26,3	445	22,8	33	2,1	—	—	124	7,8
Krk i Punat	125	12,6	117	12,9	150	29,8	331	33,2	309	34,0	9	1,8	—	—	26	5,2
Baška	57	5,6	111	12,6	113	19,9	265	26,0	256	29,0	5	0,9	—	—	44	7,8
Vrbnik	161	10,7	192	14,0	195	29,0	357	23,8	260	19,0	9	1,3	—	—	36	5,4
Dobrinjsko																

²³ Zbog izvjesnog kolidiranja grupacije naselja na kakvoj se bazira ovaj rad, s ranijom administrativnom podjelom prema kojoj su dani podaci sumarno za 1953. god. potrebno je bilo i za 1961. god. grupirati područja Dubašnice i Poljica, te Krk i Punat. Naime, u podatke za Dubašnicu iz 1953. god. supstituirani su i podaci za Poljica, jer je to bila jedinstvena općina; Krku su administrativno pripadala neka naselja koja smo u našem promatranju priključili Puntu.

Ovakva heterogenost privrednog stanja je posljedica vlastite brige i snalažljivosti u traženju i primjenjivanju najpogodnijih rješenja za daljnji privredni razvoj. Iz ovolike raznolikosti, ipak možemo ustanoviti jednu zajedničku osobinu: osjetan porast tercijarnog i sekundarnog, na štetu primarnog sektora gospodarske djelatnosti.

Sl. 10. Udio aktivnog stanovništva otoka Krka i pojedinih područja po glavnim grupama gospodarske djelatnosti (i izvan djelatnosti) 1953, 1961. i 1971. godine u %; 1 — primarna; 2 — sekundarna; 3 — tercijarna djelatnost; 4 — izvan djelatnosti

Fig. 10 Participation of the active population of the Island of Krk and of single regions in the main groups of economic activities (and those not participating in these activities) in 1953, 1961 and 1971, in %; 1 — primary; 2 — secondary; 3 — tertiary activities; 4 — not participating in these activities

Tercijarna djelatnost je već porasla i u prethodnom razdoblju (1953—1961. god.) u svim područjima osim Baške, a pothranjivali su je kao i sada ugostiteljstvo, trgovina i saobraćaj. Jedini izuzetak predstavljalo je područje Vrbnika, koje je 1953. god. imalo strukturu I — II — III. To je jedan od dokaza zaostajanja Vrbnika u novoj ekonomskoj orijentaciji otoka, koju je on počeo u međuvremenu slijediti, te do 1961. izjednačio odnose u gospodarskoj strukturi s ostalim područjima otoka. Vrbnik je 1953. god. s preko 60 % udjela aktivnog stanovništva u primarnom sektoru bio uz područje Dubašnice efektivno najagrariniji dio otoka. To je on i danas unatoč osjetnom padu aktivnog stanovništva u primarnom sektoru. Ovo područje je i 1971. god. formiralo strukturu I — II — III, s gotovo jednakim vrijednostima primarnog i sekundarnog sektora (36,0 % : 35,4 %). Tercijarni sektor je ostao gotovo nepromijenjen u području Vrbnika, ali je zato porastao sekundarni na račun primarnog, što je uvjetovano zaposlenjem u pogonu tekstila i prerade rajčice.

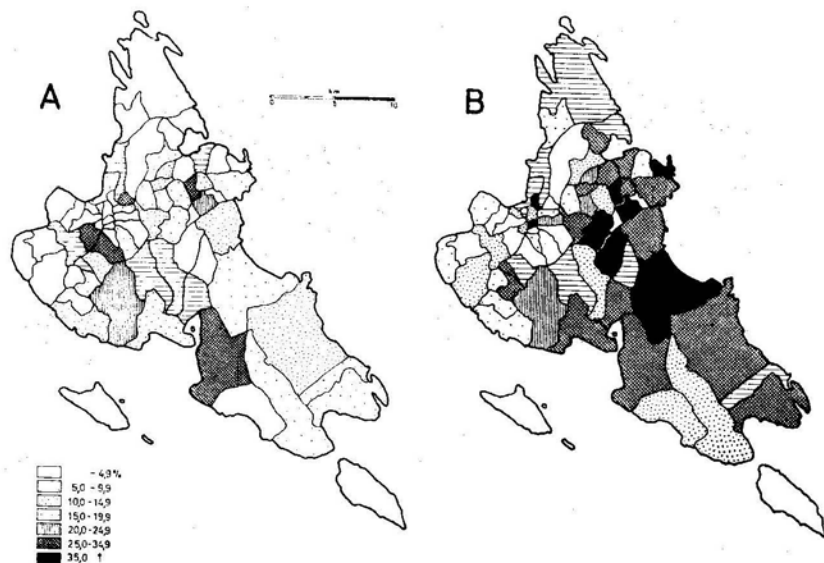
Drugačije su prilike u području Omišlja. Po udjelu aktivnog stanovništva u primarnoj djelatnosti (30,3 %) 1953. god. vidno zaostaje za ostalim područjima otoka, dok po udjelu stanovništva izvan djelatnosti (47,1 %) iste godine vodi daleko ispred svih. U Omišlju i u Vrbniku razvoj je do 1961. god. išao u prilog porastu tercijarne djelatnosti, u koju se je u Omišlju prelijevalo stanovništvo iz grupe izvan djelatnosti, a u Vrbniku mlađe agrarno stanovništvo.

Omišalj je ujedno jedino područje u kojem je primarni sektor porastao od 1953—1961. god. (za 7,6 %), da bi do 1971. pao na svega 8,5 %, što je najmanje na otoku. Na drugoj strani, udjelom aktivnog stanovništva od 66,9 % u tercijarnom sektoru, područje Omišlja (Njivice i Omišalj) se iste godine nalazi daleko ispred ostalih. Mogućnost zaposlenja u hotelskim kompleksima ovih naselja izgrađenim u posljednjoj dekadi, pridonijela je ovom porastu. S obzirom na promjene koje će se prema sadašnjem planu odvijati upravo u ovome dijelu otoka, možemo očekivati daljnje ekstreme.

Između Omišlja na jednoj, a Vrbnika na drugoj strani, stoji područje Dobrinjskog, koje izuzev porasta tercijarne djelatnosti od 3,3 % u 1961. god., ostaje gotovo nepromijenjeno. To je odraz sporijeg tempa razvoja ugostiteljstva i popratnih djelatnosti, koje su imale jači razvoj do 1971. god.

Ni u području Baške se nisu znatnije izmijenili odnosi među glavnim sektorima gospodarske djelatnosti od 1953—1961. god. Izuzev Dobrinjskog, gdje je primarni sektor i 1961. god. zadržao raniji udio, u području Baške on je izgubio najmanje aktivnog stanovništva. Gubitak se je kompenzirao s dosta slabim porastom sekundarnih djelatnosti, dok su tercijarne ostale gotovo jednako zastupane, što je jedini slučaj na otoku. Navedene promjene mogu se objasniti. Samo neznatno opadanje primarnog sektora vjerojatno je rezultat intenzivne poljoprivrede u plodnoj baščanskoj udolini koja zadržava stanovništvo. Ovo se odnosi na naselje Dragu Baščansku. Porast u sekundarnom sektoru uvjetovan je industrijskom preradom rajčice u Jurandvoru, pa je i njegov porast u ovom naselju najveći. Stagnacija u tercijskim djelatnostima usko je vezana sa stagnacijom same Baške, koja je i inače sjajan primjer intenzivne depopulacije. Poslije 1961. god. i Baški je svanulo. Usporedo s izgradnjom novih turističkih objekata u posljednjoj dekadi, osjetno je porastao i udio aktivnog stanovništva u tercijskim i sekundarnim djelatnostima.

Već iz ovoga primjera vidimo da su moguće suštinske razlike u ekonomskim obilježjima stanovništva pojedinih naselja unutar svakog područja. Stoga ćemo razmotriti aktivno stanovništvo kroz osnovne grupe privredne djelatnosti po naseljima u 1961. i u 1971. god. Takvom analizom doći će vjeruje se do izražaja ne samo promjene udjela u pojedinim grupama djelatnosti,

Sl. 11. Udio aktivnog stanovništva u grupi primarnih gospodarskih djelatnosti u naseljima otoka Krka 1961. (A) i 1971. (B) god.

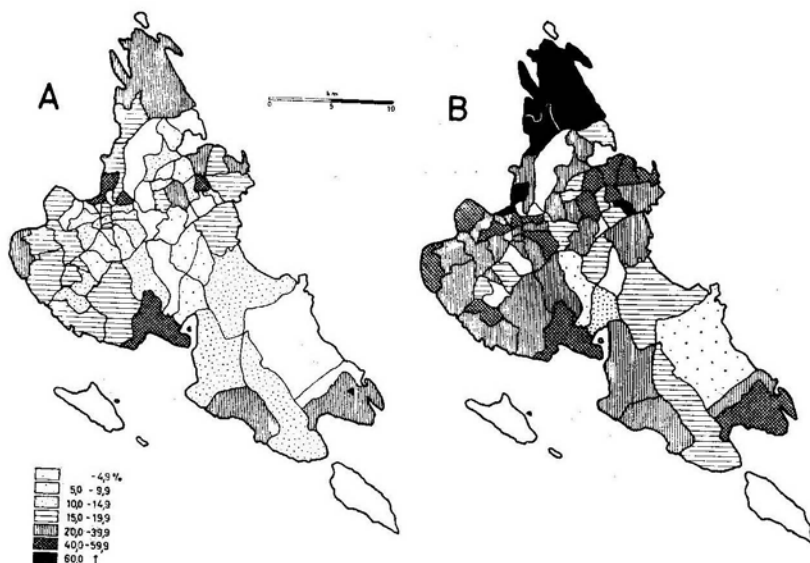
Fig. 11 Participation of the active population in the group of primary economic activities in the settlements of the Island of Krk in 1961 (A) and 1971 (B)

već i prostorna zastupljenost, odnosno, razlike između njih (sl. 11). Iako su primarne aktivnosti prevladavajuće u 1961. god. u svakome naselju, njihov udio ipak osjetno varira, da bi do 1971. god. strahovito opao. Od ukupno 68 naselja u njih 46, tj. 67,6 %, udio aktivnog stanovništva u primarnoj grupi djelatnosti premašuje otočni prosjek od 47,0 % u 1961. god. Izuzev nekoliko

naselja u flišnoj zoni južnog Krka, sva su ova naselja u srednjem dijelu otoka. To su pretežno manja, disperzna sela, u kojima i maleni broj donosi visoki postotak. Na drugoj strani, Vrbnik, Punat i Omišalj, s apsolutno većim udjelom aktivnog stanovništva u ovoj grupi djelatnosti, imaju niže relativne vrijednosti. Ipak, činjenica je da su ovo i stvarno najagrarija naselja, koja u odnosu na manji udio aktivnog stanovništva u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima, imaju i apsolutno najviše stanovništva u primarnim djelatnostima u 1961. god.

Pad udjela aktivnog stanovništva u grupi primarnih djelatnosti za otok u cjelini, iznosio je 1971. god. 17,0 % (od 47,0 1961. na 30,3 % 1971. god.). Zbog toga i sve vrijednosti iznad novog otočnog prosjeka u većini središnjih i ostalih naselja ne znače isto što i prije deset godina.

Pomnom usporedbom grafičke predodžbe udjela primarnih djelatnosti sa slijedećom koja ilustrira udio aktivnog stanovništva u grupi tercijarnih djelatnosti, uočiti ćemo potpunu suprotnost u 1961. god., kao i pojavu nekih

Sl. 12. Udio aktivnog stanovništva u grupi tercijarnih gospodarskih djelatnosti u naseljima otoka Krka 1961. (A) i 1971. (B) god.

Fig. 12 Participation of the active population in the group of tertiary economic activities in the settlements of the Island of Krk in 1961 (A) and 1971 (B)

novih momenata u 1971. god. Naime, glavnina onih naselja koja imaju veliki udio aktivnog stanovništva u primarnoj grupi djelatnosti 1961. god., imaju manji udio u tercijarnoj djelatnosti i obrnuto. Izvjesna odstupanja odnose se na nekoliko naselja uz istočnu (Polje, Županje) i zapadnu (Linardić, Milohnič) obalu srednjeg dijela otoka, koja i u ovoj djelatnosti imaju velik udio. Kartogram tercijarne djelatnosti ističe izrazitu bjelinu u jezgri otoka kao i u njegovom južnom dijelu. Ovi su prostori zbog velikog udjela stanovništva u

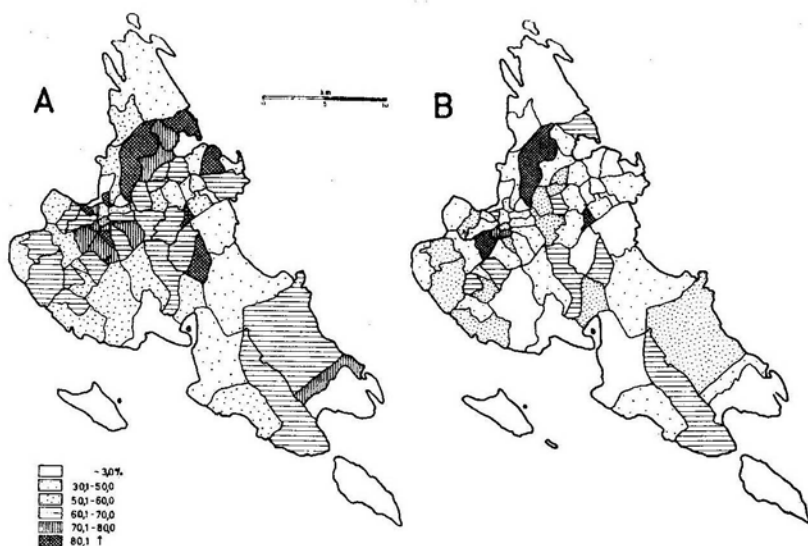

primarnoj grupi djelatnosti bili na prethodnoj slici tamni. Obrnuto je s naseljima duž većeg dijela obale, koja imaju u odnosu na ostale relativno nizak udio aktivnog stanovništva u primarnim djelatnostima, a visok u tercijarnim. Uz Omišalj, Bašku i Dobrinj, osobito se ističu Malinska sa 42,0 % i Krk sa 42,8 % aktivnog stanovništva u grupi tercijarnih djelatnosti. Navedene vrijednosti za ova dva naselja samo su prividno identične. Naime, ako analiziramo strukturu brojnih aktivnosti iz kojih one rezultiraju, uočit ćemo bitnu razliku. Dok u Malinskoj 2/3 (31,4 %) od navedene vrijednosti otpada na proizvođačke djelatnosti tercijarnog sektora (usluge, ugostiteljstvo, trgovina, saobraćaj), a samo 1/3 (10,6 %) na tzv. kvartarne, neproduktivne djelatnosti (uprava, zdravstvo itd.); dotle je u Krku stanje potpuno obrnuto. Ovdje je 1/3 (14,6 %) u užim tercijarnim djelatnostima, a 2/3 (28,2 %) u kvartarnim, što je i razumljivo s obzirom na njegov status administrativnog središta. Navedeno stanje u Malinskoj nastalo je uslijed razvijenije ugostiteljsko-turističke djelatnosti koja je u vezi s njenom duljom i jačom tradicijom. U narednom periodu, do 1971. god., odnosi su se u njima izmijenili, u smislu osjetnog porasta užih tercijarnih djelatnosti za gotovo 50 % i u Malinskoj (od 31,4 % 1961. na 61,6 % 1971. god.) i u Krku (od 14,6 % 1961. na 27,1 % 1971. god.), dok je udio u kvartarnim djelatnostima ostao nepromijenjen (u Malinskoj 10,6 % u obje godine; u Krku 28,2 % 1961. i 30,0 % 1971. god.). Navedene promjene u udjelu aktivnog stanovništva u skladu su s većim širenjem turizma ne samo u ova dva, već i u ostalim brojnim naseljima otoka. Status quo u upravnim funkcijama, adekvatno se odrazio i na udjelu aktivnog stanovništva u njima.

U pogledu udjela aktivnog stanovništva u tercijarnom sektoru, uočavamo da je on silno porastao u svim naseljima otoka, ne ostavljajući po strani ni sva ona naselja u središnjem dijelu, u kojima je prije deset godina prevladavala agrarna djelatnost. To nam potvrđuje i činjenica da je u 1971. god. čak 21 naselje, tj. 31,3 %, imalo udio aktivnog stanovništva u tercijarnoj djelatnosti veći od otočnog prosjeka, koji je iste godine iznosio 36,6 %! Deset godina ranije, kada je taj prosjek bio za gotovo 19 % niži (iznosio je 17,9 %), samo 12 isključivo većih obalnih naselja (osim Dobrinja i Hlape u unutrašnjosti) bilo je iznad njega.

Zaključak iz ove djelomične analize govori da je otok Krk zaista u cijelosti prihvatio novi gospodarski val, koji ga je obilno i korisno zapljuskivao posljednjih deset godina. Ali, kao što smo već spomenuli, svi su izgledi da ovaj val prelazi otok i ustupa djelovanje drugom, drugačijih, nadajmo se, i boljih osobina.

Iako je sekundarni sektor po udjelu aktivnog stanovništva u njemu stalno u sjeni dvaju ostalih od 1953. preko 1961. do 1971. god., i on je porastao u posljednjoj dekadi za oko 14,0 %, uglavnom na račun smanjenog udjela aktivnog stanovništva u primarnom sektoru. Kako je tekao njegov razvoj vidimo iz slike 13. Još 1961. god. 29 naselja ili 42,6 %, ima manje od 5,0 % aktivnog stanovništva u ovoj grupi djelatnosti, naprama samo osam njih ili 12,0 % 1971. god.! Među prvima, polovica naselja nije imala 1961. god. niti jednog aktivnog stanovnika u ovoj grupi. Još jedan podatak ukazuje na veoma malo značenje sekundarnih djelatnosti u to vrijeme. Od ukupno 68 naselja njih 48 ili 70,6 % je po udjelu aktivnog stanovništva u sekundarnim djelatnostima deficitarno u odnosu na otočni prosjek koji je ionako nizak. On je 1961. god. iznosio samo 10,7 %, dok je u 1971. god. 24 ili 35,8 % naselja

Sl. 13. Udio aktivnog stanovništva u grupi sekundarnih gospodarskih djelatnosti u naseljima otoka Krka 1961. (A) i 1971. (B) god.

Fig.13 Participation of the active population in the group of secondary economic activities in the settlements of the Island of Krk in 1961 (A) and 1971 (B)

znatno prešlo otočni prosjek od 24,7 %. Istina, nekada ni visoke relativne vrijednosti nisu odgovarajući odraz stupnja razvijenosti pojedinog sektora djelatnosti. U našem slučaju to vrijedi za većinu manjih naselja (Sabljići, Strilčići, Poljica i druga) u unutrašnjosti otoka, u kojima nekoliko zanatlija ili čak samo jedan, s obzirom na mali broj ukupnog stanovništva naselja, predstavlja visoki postotak u obje promatrane godine.

Izvršimo li detaljniju analizu strukture sekundarnog sektora po granama djelatnosti koje on uključuje (industrija i rudarstvo; građevinarstvo i zanatstvo), uočiti ćemo: a) da su u odnosu na 1961. god. ojačale apsolutno i relativno industrija i rudarstvo za 65,1 %; građevinarstvo za 61,9 % i zanatstvo za 43,8 % i b) da su zadržale gotovo isti međusobni relativni odnos naprama ukupnom aktivnom stanovništvu u sekundarnom sektoru odgovarajućih godina. Tako je na industriju i rudarstvo 1961. god. otpadalo 44,0 %, a 1971. god. 46,8 % aktivnog stanovništva; na građevinarstvo 1961. god. 11,5 %, a 1971. god. 12,0 %; na zanatstvo 1961. god. 44,5 %, a 1971. god. 41,2 % (tabl. 17).

Iza ove statističke analize stoji realno stanje, odnosno, uvjeti pod kojima je ono stvarano. Ukratko, to su: proširenje brodograđevnih i industrijskih pogona (Punat, Krk, Vrbnik, Jurandvor); građevinsko-industrijskih poduzeća (Krk, Šilo), uslijed velike potražnje njihovih usluga u vezi s intenzivnom turističkom izgradnjom. Mogli bismo stoga reći, da je nagli razvoj tercijarnog sektora od 1961. do 1971. god. povukao za sobom i razvoj sekundarnih djelatnosti u našem prostoru.

Tabl. 17. Kretanje udjela aktivnog stanovništva otoka Krka u pojedinim granama sekundarne djelatnosti 1961. i 1971. god.

Table 17 Participation of the active population of the Island of Krk in single branches of the secondary economic activities in 1961 and 1971

Grana djelatnosti	1961		1971		Indeks 1971/1961
	aps.	%	aps.	%	
Industrija i rudarstvo	321	44,0	530	46,8	165,1
Građevinarstvo	84	11,5	136	12,0	161,9
Zanatstvo	324	44,5	466	41,2	143,8
UKUPNO	729	100,0	1 132	100,0	155,3

Samo tendencija tercijarnih djelatnosti da od 1953. do 1961. god. preuzmu primat nad primarnima, postala je do 1971. god. i stvarnost. Takav gospodarski razvoj kao da nije respektirao inače normalnu evoluciju ekonomske strukture, po kojoj bi slabljenje primarnih djelatnosti trebalo rezultirati najprije jačanjem sekundarnih. Za to, međutim, još do 1961. god. nije bilo optimalnih uvjeta. Oni su se pojavili tek s turističkim »boomom«. Taj nedostatak se odrazio 1961. god., ne samo u neznatnom udjelu aktivnog stanovništva u njima, već u utjecaju na sam tok razvoja ekonomske strukture. Krk je preskočio neke njene razvojne faze u kojima bi povoljniji položaj trebala zauzimati sekundarna djelatnost i našao se 1961. god. u ekonomskoj situaciji I — III — II, a 1971. god., zamjenom dviju prvih pozicija, u situaciji III — I — II. Međutim, iako na posljednjem mjestu (vidjeli smo da su i sekundarne djelatnosti osjetno porasle od 1961. do 1971. god.), svi su izgledi da će im novi gospodarski razvoj na otoku još više biti naklonjen. Vrijeme će u tome odigrati presudnu ulogu.

OSTALE STRUKTURE

Sastav stanovništva otoka Krka po narodnosti. Sastav stanovništva po narodnosti je društveno obilježje koje na specifičan način odražava povijesna zbivanja u promatranom prostoru, posebno u rubnim dijelovima zemlje. Dok na osnovi ovog obilježja u unutrašnjosti državnog teritorija saznamo o internim, pretežno ekonomskim, a zatim i političkim zbivanjima, dotle ono u rubnim dijelovima najčešće odgovara raznim političkim presijama. Stoga posložimo za daljnjim ili bližim događajima kako bismo objasnili relikte prošlosti, često u složenom ili relativno jednostavnom sastavu stanovništva po nacionalnosti.

Sudbinu danas prostorno i politički jedinstvene regije sjevernog Hrvatskog primorja, koja je do 1945. god. bila razdvojena državnom granicom prema Italiji dijelio je i Krk, jer se našao na granici. Nećemo ulaziti u analizu osjetljivih problema koji su proizlazili iz graničnog položaja otoka Krka. Ističemo, da je konačnom ishodu iz nezavidne situacije pridonio veoma povoljan nacionalni sastav stanovništva. Međutim, prisutnost stranog elementa na Krku ne datira od tada, već seže u daleku prošlost.

Ne samo u okviru šireg jadranskog ili užeg kvarnerskog prostora, već i na osnovi vlastitih vrijednosti, otok Krk je bio tokom prošlosti za mnoge osvajače privlačan zalogaj. U nastojanju da ga osvoje, najviše uspjeha su imali zapadni susjedi, od starih Romana (prije dolaska Hrvata), preko Mlečana, do Ardita koncem prvog svjetskog rata i talijanske fašističke okupacije prvih godina rata. U ovom najsazetijem osvrtu nalazimo odgovor o velikom broju Talijana u svim službenim popisima. No, treba istaći da se dugotrajna tuđinska vladanja i utjecaji (npr. Mlečani vladaju s prekidima od 1000—1797. god.!) nisu odrazili odgovarajućim intenzitetom. Otok je ostao nacionalno čist — hrvatski. Izuzetak je predstavljalo centralno naselje — gradić Krk, koji je imao drugačije nacionalno formiranje. U gradu je od davnine živio romanski element, pojačan dolaskom Hrvata na otok u 7. stoljeću s onim romanskim stanovništvom koje se iz cijelog otoka povuklo unutar gradskih zidina Krka. Tako je grad Krk postao romanska enklava, pogodna za primanje svih utjecaja koji su dolazili sa Zapada.

Prema tome, od davnine imamo u gradu Krku na jednoj strani nacionalno homogeno hrvatsko stanovništvo, a na drugoj romansko, odnosno kasnije, pretežno talijansko stanovništvo, što je predstavljalo veliku barijeru u međusobnim odnosima. Novije doba srušilo je staru barijeru i unijelo nove odnose u nacionalni sastav stanovništva. To je posljedica drugačijih motiva u osvajanju prostora koji se danas predstavlja s novom privlačnošću i drugačijim vrednovanjem.

Pogledajmo kakvi su međusobno i brojčani odnosi u nacionalnom sastavu stanovništva otoka Krka od 1890. do 1971. god.

Tabl. 18. Stanovništvo otoka Krka po narodnosti 1890—1971. godine²⁴
Table 18 The population of the Island of Krk according to nationality from 1890 to 1971

Godina	Ukupno	Hrvati		Ostale jugoslav. narod. i nepoznato		Strane narodnosti		Udio Talijana u stranim narodnostima	
		aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%
1890	19 871	18 186	91,5	31	0,2	1 546	7,8	1 516	98,1
1900	21 140	19 442	92,0	40	0,2	1 555	7,4	1 522	97,9
1910	21 259	19 533	92,0	34	0,1	1 692	7,9	1 544	91,3
1921	20 842	16 665	94,4	51	0,2	1 126	5,4	1 003	89,1
1948	17 689	117 100	96,7	57	0,3	532	3,0	514	96,6
1953	16 820	16 334	97,1	162	1,0	324	1,9	285	88,0
1961	14 548	14 258	98,0	124	0,9	146	1,1	140	95,6
1971	13 110	12 625	96,3	341	2,6	144	1,1	94	65,3

²⁴ Sve popisne godine, navedene u tablici, nisu najidealnije usporedive. Ipak smo pribjegli usporedbi, jer su odstupanja za naš prostor neznatna. Npr. 1890. god. nije iskazano 108 ili 0,5 % stanovnika po narodnosti; 1900. god. nije iskazano 103 ili 0,5 % stanovnika; 1921. god. popisom su obuhvaćeni Srbi i Hrvati zajedno. Međutim, u ovom prostoru, to su isključivo Hrvati (19 533 stanovnika).

Osnovne karakteristike ove tablice u skladu su s prethodno opisanim okolnostima koje ćemo potkrijepiti ponekim podatkom. Te značajke, svim godinama zajedničke, jesu: a) prevladavanje domaćeg, hrvatskog stanovništva; b) neznatan udio ostalih jugoslavenskih nacionalnosti; c) veći udio stranih narodnosti; d) prevladavanje Talijana u stranim narodnostima. Prošećemo li kroz vrijeme obuhvaćeno tablicom i oživimo podatke, opazit ćemo kako udio Hrvata raste, dok udio stranih narodnosti, uključujući i Talijane, opada. Jedinu iznimku čini 1971. god. kada je na Hrvate otpadalo 96,3 %. Inače, njihov udio sve do 1890—1961. god. raste (od 91,5 % 1890, na 98,0 % 1961. god.). Na drugoj strani, istovremeno, udio Talijana opada (od 98,1 % 1890. na 65,3 % 1971. god.). Iznimno se u 1948. god. pokazuje relativni porast u odnosu na prethodnu godinu (bilo je 96,6 % Talijana u ukupnom broju stranaca). Međutim, upravo 1948. je godina koja pokazuje najveći apsolutni pad ove narodnosti (od 1 003 Talijana u 1921. na samo 514 u 1948. god.). Iako je ovo bilo relativno dugo razdoblje u kojem se talijansko stanovništvo moglo različito osipavati, najveći manjak uvjetovan je optiranjem talijanskih državljana u Italiju nakon oslobođenja.

Kad govorimo o broju Talijana treba imati u vidu dvije stvari. Prvo, uslijed toka povijesnih zbivanja, sve prisutno talijansko stanovništvo živi isključivo u gradu Krku. Stoga ne iznenađuje što je u tom naselju, koje nikada nije prešlo 1 850 stanovnika, udio Talijana velik. Godine 1910. npr. sačinjavali su 98,6 % stanovnika naselja.²⁵ Drugo, visoki udio talijanske nacionalnosti zabilježen je neadekvatnom metodologijom popisa stanovništva, jer se nekih godina, npr. 1900, 1910, nacionalnost određivala prema službenom jeziku. U samom Krku bilo je slučajeva da su poneki Hrvati prihvatili ne samo jezik, već su talijanizirali i svoje prezime.

Primijetili smo da je posljednje desetljeće po mnogim pojavama iznimno. Tako u pogledu narodnosti treba istaći, da je upravo od 1961—1971. god. porastao udio jugoslavenskih nacionalnosti sa 0,9 % na 2,6 % u ukupnom stanovništvu. To je posljedica suvremene pokretljivosti naših sugrađana, usmjerenih prema atraktivnom, širem obalnom prostoru, koji uključuje i otok Krk.

Obrazovna struktura stanovništva otoka Krka. Intelektualna ili obrazovna struktura obuhvaća stanovništvo po svim prosvjetnim obilježjima. Među njima izdvajamo strukturu ili sastav stanovništva prema pismenosti i školskoj spremi, jer su one osnovni pokazatelj kulturno-prosvjetnog dostignuća stanovništva u nekom kraju.

Na drugoj strani, iako značajni, kulturno-historijski spomenici u prostoru najčešće nisu odraz masovne kulture. Slično je s Krkom. I današnji njegovi stanovnici su ponosni na neka svijetla razdoblja iz prošlosti otoka, osobito na razdoblje domaćih knezova Frankopana. Već u njihovo vrijeme je otok Krk predstavljao jako kulturno žarište. Utjecaj krčkog kulturnog kruga osjećao se tada u cijeloj srednjovjekovnoj Hrvatskoj. A na samome Krku? Uz neosporno veliki kulturni napredak u odnosu na ostale dijelove zemlje, mahom težačko stanovništvo otoka, koje je bilo uvijek u većini, poznavalo je jedan jedini alfabet — otisak svog palca. Ipak, prednosti Krka sastojale su se u brojnosti svećeničkog staleža — nosioca, njegovatelja i širioca kulturnih

²⁵ P. Novosel, Krk — otočni centar, Geografski glasnik XXVII, Zagreb 1965, str. 202:

tekovina među neobrazovanim pukom. Zanimljivo je istaći, da je ova veoma stara tradicija — sve do najnovijeg vremena — utjecala na izbor zvanja. Oni, za čije se školovanje otkidalo iz usta, postajali su svećenici. Prikrivena ili otvorena želja svake majke na otoku Krku, još i današnjih generacija, bila je samo jedna — imati sina svećenika. Stoga ne iznenađuje podatak službene statistike iz 1948. godine prema kojem od 79 osoba s višom i visokom školskom spremom 44 ili 55,7 % ih ima bogoslovsko-teološki fakultet! Na drugoj strani, školovanje ženske djece išlo je u sličnom, prosvjetiteljskom, ali svjetovnom pravcu. One su postajale učiteljice. Tako je malobrojno školovano stanovništvo otoka Krka do drugog svjetskog rata bilo usmjereno na ova dva zvanja, s jednim ciljem — prosvjetiti i pomoći svom narodu. Naime, treba reći i to, da ih je većina djelovala u ovome smislu, bilo direktno i fizičkom prisutnošću, bilo indirektno, svojom duhovnom snagom, iz drugog kraja za koji ih je vezivalo službovanje.

Pismenost i školska sprema stanovništva otoka Krka. Tragovi neobrazovanja širokih masa, nastali u prošlosti, u skaldu s općim društveno-prosvjetnim prilikama i nazadnim shvaćanjima, prisutni su još danas iako se postepeno ali sigurno gube, zajedno s njihovim nosiocima — starim generacijama. To vrlo zorno vidimo, prateći ova obilježja od 1931. do 1971. god. kada ih je moguće i uspoređivati (tabl. 19).

Tabl. 19. Udio nepismenih na 100 stanovnika od 10 i više godina i neki pokazatelji obrazovne strukture stanovništva otoka Krka od 1931. do 1971. god.

Table 19 The percentage of illiterate inhabitants over the age of 10 years and some parameters of the educational structure of the population of the Island of Krk from 1931 to 1971

Godina	Pismenost						Školska sprema					
	Nepismeni stanovnici od 10 i više godina		Udio žena od ukupno nepismenih		Udio stanovnika od 60 g. i više od ukupno nepismenih		Bez školske spreme		Srednja		Visoka	
	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%
1931	3 585	23,1	2 306	64,3	1 825	50,9	—	—	—	—	—	—
1948	2 077	13,8	1 383	66,6	1 628	78,4	5 501	36,5	980	6,5	79	0,5
1953	1 747	12,1	1 165	66,7	1 246	71,3	2 794	19,4	948	6,6	90	0,6
1961	1 159	9,3	748	64,5	866	74,7	1 915	15,6	683	5,6	79	0,6
1971	492	4,2	328	66,7	355	72,1	1 050	9,0	1 547	13,2	99	0,8

Još između dva rata, prema podacima iz 1931. god., otok Krk je imao 23,1 % nepismenih. To znači da je svaki peti stanovnik otoka stariji od deset godina bio nepismen. Opće je poznata činjenica da su veći udio u ovoj mračnoj pojavi imale žene, a zadržale su ga do danas. Od ukupno nepismenog stanovništva 1931. god. 64,3 % bilo je žena. Ovaj postotak je neznatno oscilirao do 1971. god. (66,7 %). Međutim, podatak ne zabrinjava, jer je apsolutni pad ukupnog nepismenog stanovništva osjetan (od 3 585 u 1931. na 492 nepismena stanovnika u 1971. god.), pa je 1971. god. tek svaki 25. stanovnik otoka

Krka nepismen. Kako je napredovalo opismenjavanje stanovništva na otoku Krku, pogledajmo još iz nekoliko podataka. Prvim poslijeratnim popisom iz 1948. god. utvrđeno je 13,8 nepismenih na 100 osoba u dobi iznad 10 godina. Blizu 80,0 % od ukupno nepismenih otpada na stanovništvo iznad 60 godina starosti. Odmicanjem ovih generacija smanjuje se udio nepismenih, pa je 1953. god. na 100 stanovnika iznad 10 godina starosti dolazilo 12,1 nepismenih; 1961. god. 9,3, a 1971. god. 4,2 nepismena. U regiji sjevernog Hrvatskog primorja ovaj odnos je nepovoljniji, jer je 1971. god. dolazilo 6,2 nepismenih na 100 stanovnika iznad 10 godina starosti, a i postotak žena je nešto nepovoljniji (68,4 %) u ukupno nepismenom stanovništvu.

Analiziramo li stanovništvo otoka Krka prema školskoj spremi, sa zadovoljstvom ćemo utvrditi napredak. Još 1948. god. je npr. na grupu stanovništva bez školske spreme otpadalo 36,5 %, odnosno, na 100 stanovnika iznad 10 godina starosti dolazilo je 36,5 stanovnika bez školske spreme. Slikovitije prikazano, 1948. god. bio je svaki treći stanovnik otoka Krka bez školske spreme; 1953. god. svaki peti; 1961. god. svaki šesti, a 1971. god. svaki jedanaesti. Osobiti napredak postignut je upravo posljednjih deset godina.

Drugačije je stanje s visokom školskom spremom. Udio visoko obrazovanog stanovništva kreće se od 0,5 % u 1948. god. do 0,8 % u 1971. god. To je i razumljivo s obzirom na pretežno ruralne osobine prostora. Međutim, treba istaći apsolutni porast u posljednjem međupopisnom intervalu za 20 (ili 25,3 %) visoko školovanih osoba. Sasvim sigurno se u odnosu na 1948. god. izmijenio i profil ovih stručnjaka, te je danas raznovrsniji.

Središnje značenje u cjelovitom obrazovnom sastavu stanovništva otoka Krka ima osposobljavanje mlađeg dijela stanovništva u srednje stručni kadar. Njihov udio je porastao baš u posljednjih deset godina (1961. 683 ili 5,6 %; 1971. god. 1 547 ili 13,2 %). Trend ovog povećanja nikao je iz potreba povezanih s kompletnom transformacijom otoka Krka u najnovije vrijeme.

ZAKLJUČAK

Neke osobitosti sastava stanovništva otoka Krka u vremenu od 1857. do 1971. godine otkrili smo analizom niza značajnih obilježja iz a) biološke, b) socijalno-ekonomske i c) obrazovne strukture. Težište rada usmjereno je na relativno malobrojnu populaciju od 13 110 stanovnika (1971. god.), ujedinjenu zajedničkim, do danas još uvijek idealno prirodno ograničenim prostorom otoka Krka. Spomenute kvalitativne osobine ove populacije, najčešće dokumentirane i kvantitativnim pokazateljima, pratili smo kroz komponentu vremena i prostora. Uzroci su nicali u ovome prostoru, posljedice su se odrazile u njemu, a sve promjene — procesi — između uzroka i posljedica zbivale su se u duljem ili kraćem vremenu, ponovno u prostoru. Ipak, otok Krk nije bio u tolikoj mjeri izoliran, da ne bi dijelio ili bar osjećao i dobru i zlu sudbinu ne samo šireg nacionalnog, već i internacionalnog prostora.

Proučavajući neke osobitosti ove populacije u navedenom vremenu od 114 godina, nametnula nam se usporedba s osnovnim fazama u životnom

vijeku jedne jedinke: mladost, srednja dob, starost, odnosno odumiranje. Pojedine faze u kojima se nađe cjelokupna demografska masa određujemo na osnovi udjela mladog (0—19 godina) i starog (60 godina i više) stanovništva u ukupnoj populaciji. U zaključku ćemo podsjetiti na te odnose u baznim godinama našeg promatranja.

Dobni sastav stanovništva 1857. god. karakterizirala je demografska mladost. Mlado stanovništvo je imalo udio od 44,9 %, a staro od 7,3 %! Do 1971. god. odnosi su se osjetno izmijenili. Mlado stanovništvo ima udio od 24,4 %, a staro od 29,3 % u ukupnoj masi, koja nosi obilježje duboke demografske starosti. Iako s trendom gubljenja osobine demografske mladosti, otočno stanovništvo je ipak bilo dugo »mlado«. Tek 1931. god. ono je na pragu demografskog starenja (sa 36,4 % mladog, a sa 16,1 % starog stanovništva).

Vitalni ciklus ove populacije vjerojatno negdje pred drugi svjetski rat prelazi u fazu demografskog starenja, da bi nakon rata, već 1948. god., imalo karakteristike demografske starosti (sa 31,4 % mladog, a 21,2 % starog stanovništva). Godine 1961. ulazi i u posljednji stadij — duboku demografsku starost (sa 27,6 % mladog i 23,7 % starog stanovništva) koju, ne samo da podržava, već i produbljuje u 1971. god. divergencijom trendova mladog (24,4 %) i starog (29,3 %) stanovništva. Dakle, snaga i brzina procesa starenja udružili su se nakon 1931. god. i za svega 30 godina, gotovo galopom, doveli su stanovništvo našeg prostora do posljednje faze života. No, nećemo se zbog toga u ovom trenutku zabrinuti. Stanovništvo ima veliku moć iako ne i brz tempo revitalizacije, čim se ukažu za nju povoljni momenti u prostoru. A ti momenti ekonomskog karaktera u nas polako već i djeluju.

Stanovništvo je geografska komponenta čije promjene ka ekspanziji, stacionarnosti ili konstrikciji nisu došle same od sebe, već kao funkcija društveno-gospodarskih promjena u prostoru. Demografska ekspanzija na otoku Krku polovicom prošlog stoljeća pothranjivana je prije svega visokim, gotovo fiziološkim natalitetom i odražava gospodarsku nerazvijenost, odnosno, siromaštvo stanovništva. Sva ekonomska moć prvih decenija druge polovice 19. st. sastojala se jedino u autarhičnom pabirčenju po škrtom kršu ili na ograničenim krpicama plodnijeg tla. Zbog toga, svakodnevna potreba za održavanjem samo golog života traži izlaz — pokreće stanovništvo.

Dinamika ove mase odvijala se u dva smjera: a) prirodna dinamika — visoka mortalitetna stopa odnosila je veliki, biološki slabiji dio; b) mehaničkim kretanjem — emigracijom gubio se vitalniji i dinamičniji dio stanovništva.

Proces emigracije predstavlja ključ koji nam otvara vidike u demografsku situaciju kakva ostaje i kakva se dalje razvija na otoku. Gotovo idealni odnos spolova 1857. god. (49,4 % muškaraca, 50,6 % žena), pa još 1890. i 1900. godine neposredno reagira na novi proces koji zahvaća otok krajem prošlog, a osobito početkom našeg stoljeća. Dolazi do neuravnoteženosti spolova. Povećava se stopa feminiteta, osobito u fertilnoj dobi. Tako već 1931. god. u mlađoj zreloj dobi (20—39 godina) dolaze 153 žene na stotinu muškaraca. U starijoj zreloj dobi (40—59 godina) 155 ženskih na stotinu muških stanovnika. Upravo ova druga grupa reflektira: a) direktno — manjak muškog stanovništva koje je oko 1900. godine u dobi 10—29 godina hranilo emigraciju i b) indirektno — smanjivanje skupine mladog stanovništva. Je li potrebno isticati snagu povratnih refleksa u negativnom ispoljavanju niza drugih demografskih

obilježja? Koliki je samo indirektan gubitak stanovništva koje se nikada nije rodilo zbog niskih stopa nupcijaliteta i prigušenog fertiliteta! Suvremena emigracija ima nove motive, drugačiji sadržaj i nove sudionike. U njoj uvelike sudjeluju žene. Stoga sada dolazi do obrnutih odnosa u sastavu stanovništva po spolu. Prevlast muškaraca po prvi put ističe mlado (0—19), a osobito mlađe zrelo stanovništvo (20—39) u 1971. godini.

Odljevanje stanovništva fertile dob u poratnom razdoblju, s kojim otok gubi istovremeno i potencijalno mlado stanovništvo, pogodovalo je razvoju procesa demografskog starenja. O zamahu ovog procesa govori indeks starenja čija je vrijednost 1971. god. bila 1,203, a stanovništvo počinje stariti kada indeks starenja prijeđe vrijednost od 0,400! Graničnu vrijednost je otok Krk prešao već 1931. god., pa opravdano možemo reći, da je ovo ustaljena, duboka starost.

Unatoč ovako nepovoljnoj demografskoj situaciji, u gospodarskom pogledu otok Krk oživljava. Zahvaljujući svom danas vrlo cijenjenom geografskom položaju, otok prihvaća val turizma koji unosi nov sadržaj u prostor i mijenja način života stanovništva. Na pomolu su novi pothvati čiju realizaciju ocjenjujemo pozitivno kada ih gledamo široko, rekli bismo globalno. Teško je povjerovati da će oni u današnjoj etapi turističkog razvoja stanovništva otoka Krka dobro doći.

Petrica Novosel

SOME CHARACTERISTICS OF THE POPULATION STRUCTURE OF THE ISLAND OF KRK FROM 1857 to 1971

Summary

Some characteristics of the population structure of the Island of Krk in the period from 1857 to 1971 were determined by analyzing a series of relevant data pertaining to the (a) biological, (b) socio-economic and (c) educational features of the inhabitants. In this study a relatively small population (13 110 inhabitants in 1971) confined to an ideally and naturally limited area was in the focus of interest. The quantitative features of this population, in most cases also documented by qualitative parameters, were investigated to find evidence of changes in time and space. Causes had arisen in this limited area and their effects were reflected inside its boundaries; the processes occurring between causes and effects, over a longer or shorter period of time, again took place in this small piece of land. Yet, Krk has never been entirely isolated, and now it is by no means cut off from the rest of the world, at least not to an extent as would prevent its partial participation in the events occurring both in Yugoslavia and all over the world.

When studying the history of the local population over a period of 114 years we felt that its demographic phases could be well compared to the phases in the life of an individual: this population had its youth, middle age, old age and finally reached the phase of dying out. The main determinant of

the characteristics of a demographic mass of people is the age of population, i. e., the percentage of the young (0—19 years of age) and old (over 60 years) in the total group. These percentages in the crucial years of Krk's history will be commented upon in our conclusion.

In 1857 the population was demographically young. Young people accounted for 44,9 % and old for only 7,3 % of the total population! By 1971 the age ratio has undergone profound changes: then 24,4 % of inhabitants belonged to the young and 28,3 % to the old age group, which means that the total demographic mass was of an advanced high demographic age. Although the trend of ageing had begun much earlier, the demographic threshold of old age was not crossed until 1931 (36,4 % young and 16,1 % old inhabitants).

The vital cycle of this population appears to have reached the phase of demographic ageing before the Second World War and in 1948 the characteristics of demographic old age were well marked (31,4 % young and 21,2 % old). This trend continued and the age ratio became worse by 1971 (24,4 % young and 29,3 % old). Thus, the intensive and rapid process which had begun in 1931 brought the population to the last phase within the relatively short period of 30 years. However, one should not consider this development alarming. Demographic masses have a great capacity of revitalization. It may be slow, but certainly does appear when conditions become favorable, and some parameters indicating that favorable conditions will be created are already noticeable.

Population is a geographic category, whose trend to expand, remain stationary or become constricted closely depends on the social and economic changes occurring in a given territory. The demographic expansion of the Island of Krk in the middle of the 19th century was nourished, first of all, by the high natality rate which was almost physiological, and reflected the poverty and economic underdevelopment of the inhabitants. During the first half of the 19th century Krk had a autarkic economy, i. e., people collected the meagre products of the karstic soil and harvested the produce grown on small and scarce pieces of fertile land. When the population could no longer cover the bare necessities of life dynamic demographic forces began to operate.

These dynamic forces operated along two lines: (a) the first was a natural force — high mortality rates eliminating the biologically unfit and (b) the second was a mechanical force — driving the vital and mobile part of the population to emigrate.

Emigration is the key of the problem of the demographic situation that has prevailed on the Island for a very long time. In 1857 the sex ratio (49,4 % male and 50,6 % female) was almost ideal and it remained reasonably good until 1890 and 1900. However, the emigration process which had started at the end of the last century and became very significant at the beginning of this century resulted in a disbalance: women, especially those in the fertile age, grossly outnumbered men of the same age groups. In 1931 the women to men ration in the 20—39 age group was 153 : 100 and in the 40—59 age group 155 : 100. The sex ratio, especially in the second group, reflects (a) directly the shortage of male population, which around 1900 had emigrated abroad at the age of 10—29 years and (b) indirectly the decrease in the number of young inhabitants. It is not necessary to emphasize that such a

disbalance in sexes triggered a negative feedback mechanism which, in turn, elicited a series of changes in the demographic characteristics of the population. Gross indirect losses were suffered because of low marriage rates and subdued fertility. Modern emigration from the Island of Krk has different features and participants. Women emigrate in large numbers and now, for the first time, predominance of male over the female population can be noted. In 1971 there were more male youths in the 0—19 age group and especially in the 20—39 age group.

The exodus of the population of generative age during the postwar period, by which the Island also lost its potential young inhabitants contributed to the process of demographic ageing. The extent to which the population is old can be best illustrated by the index of ageing. For Krk this index was 1 203 in 1971, and a population is considered to start growing old when the threshold of 0,400 is crossed! Since this threshold was crossed in 1931 the population of Krk can be justly called very old. Despite this unfavorable demographic situation the economic standard of the Island has been recently improving. Thanks to its geographic position its tourist trade is constantly increasing. Tourists visiting the Island of Krk represent a new element in this area which gradually also changes the way of living of the inhabitants. A new wave of changes is about to occur, which may be considered positive when evaluated from a wide, let us say global aspect, however, in the present phase of adjustment of the population to tourist trade it may not prove entirely satisfactory.